

Хатка в балці.

Оповідання Бориса Грінченка.

Відзначене першою премією на конкурсї редакції „Зорі“.

Утір Маленький так названо тим, що в йому було всього три хати. Та згодом він іще поменшав, бо zostалося тільки дві: одна згоріла і чоловік не схотів більше на хуторі жити, а подав ся назад у слободу.

Степова, не дуже велика, річка крутила ся туди й сюди серед рівної площини та й проробила собі якось дві дороги: одну в той бік, де було село, а друга була, сказати-б — балка. В старовину як води в річці було мало, то і в балці сухо було; а як її більшало в річці, то вона заливала й балку, а в великі дощі розливалася широко й далеко по степу, топлячи хліб. Колись, за панського ще права, пан ізвелів насипати добру греблю, щоб загородити річці дорогу в балку. Тепер уже не могла річка розливати ся на бік. Балка була завсїгда суха, — тільки погожа вода з холодної кринички протікала по їй дзюркотливим струмочком. Панови сподобала ся дуже ця балка і він почав заводити там хутір. Уже він посадив там трьох хазяїнів, аж тут вийшла воля і більше ніхто не пішов у балку. Хутір стали звати Маленьким і звали так і тепер.

Дві хати стояли одна від одної далеченько. Одну одній видко було добре; як гукнеш, то чути голос, а слів, хоч скільки гукай — не розбереш. Більша стояла по один бік балки, геть вище вгору й ближче до греблі. Друга, менша, притулилась

із другого боку балки, мало не на самому дні, біля кринички.

Більша хата була гарно обгороджена, у дворі було повно повіток та хлівів, а в їх товару та конний багат. Там жив заможний господар Корній Гонтаренко. Він був непитуний, працювятий господар, трохи скупий і добре вивчив приказку: „хто шага не береже, той сам шага не вартий“. І він дуже беріг того шага, може аж надто дуже, бо коли-б менше, то більше-б Корнія люди любили, був би він сам добрійший. У декого з своїх громадян він купив кілька наділів, а потім у одного панка невеличкий клапчик землі, і було в його таке господарство, що люди приходили в його ласки, помочи запобігти, а сам він думав розкидати стару хату та вибудувати нову, кращу. У село він вертати ся не хотів, бо був відлюдько великий. Ніколи ніхто не бачив, щоб він сьміяв ся, — тільки всьміхав ся часом своїми твердо стисненими устами за чорних вусів та бороди, а його неласкаві темні очі завсїгда так дивили ся, мов би він усе гнівав ся. Він трохи не такий був, поки жила його жінка. А як вона, молода ще, змерла, він осмутив відразу. Але ще більше він осмутив, як померло в його два дорослі сини. Синів любив Корній дуже і смерть їх важка йому була. Він їм дбав господарство, думав їх повиводити в люди. Як вони повмирали, Корній не вачав господарства, понаймав наймитів і казав їм все грашало,

та сам господар зовсім похмарнів, відлюдьком зробив ся. Тепер тільки й було в хаті веселого, що Марта, найменша, — і єдина тепер, — Корнієва дитина. Поки сини живі були, — Корнієви якось байдуже було до дочки малої: він знав, що дівчина — чужа користь і мало про неї думав. Але як сини повмирали, то він потроху став прихилати ся до дочки. А дочка зросла і почала сама господарювати; розцвіла і почала на неї роздівляти ся бачучи на красу парубочькі очи. Та тільки багатий був Корній, то не всякому вільно було й зводити очи на його дочку.

На селі Корнія не люблено, але трохи його всі бояли ся.

— Цей такий, що як уже чого схоче, то й воду запалить, аби свого доскочити! — казали про його люди.

І Корній жив собі сам із дочкою, та ще в його хаті була наймичка та два наймити. Було в тій хаті сумно. — тільки Марта весела та щебетлива звеселяла її. Та останніми часами щось і Марта притихла й осмутніла...

Стоячи на горі, згорда позирала добра Корнієва хата на поганеньку хатчину, що тулила ся на дні в балці. А хатчина була справді поганенька. Маленька, з трьома віконцями сліпими, зморщила ся вона якось, іскорчила ся — три чісничі їй до смерті. І замолоду вона була поганенька, а тепер уже й зовсім як стара баба зігнула ся. Огорожа погана, на дворі мало будівлі, ще менше живого: тільки коняка показувала там свої ребра та Рябко худий сповиґав по дворі.

І не диво, що хата була вбога. Покійному Грицькови хазяїнові її не щастило, а тоді він умер, а вже хіба вдова з малим сином що зробить? Правда, син Демко зріс, гожим та хазяїновитим парубком став — може-б тоді й покращало жити, дак удові доля увірвала нитку: засипала сира земля спрацьовані руки, виплакані очи.

Зостав ся цієї весни Демко сам та й став думати-гадати, що йому в світі робити. У його був старший брат, записаний у ревізю, та вмер. Через те Демко мав два наділи. Та другий наділ не могла вдова оплатити і його купив Корній. До кожного наділу мусить бути двір. Та один двір, Грицьків, там, на селі, уже хтось забудував, бо вдова не могла обстояти його, zostав ся тільки двір у балці. Корній як купив наділ, то спершу мовчав, а тепер став домагати ся й місця на селитьбу: давай, бери де хоч, щоб було! І дуже йому хотіло ся забрати в Демка оце дворисьце, що в балці, бо воно з його селитьбою сумежне було. Демко й Корній зазмагали ся, запозивали ся...

Ото сяде Демко в сьвято під хатою та й почне думати, як то йому з недолі вибити ся. І спершу думає про господарство, про коняку, про поле, а тоді вже починає думати про сонце ясне — і як це воно світитиме і що воно там світитиме? А оте небо блакитне, чи правда-ж, що воно скляне? От якби в його були крила, — подинов би він туди до блакитного неба, купав ся-б там у соняшному світі — як ота пташечка-щебетушечка в йому

купаєть ся. А тоді полинув би вище, вище, вище аж до Божого престола спитати ся? чому нема правди на землі? І як його так жити, щоб по правді жити? Демко силкуєть ся се робити, але робить якось помацьки, не розуміючи, що й до чого. Хоч би читати вміти — мабуть по книжках видко, як з правдою не розминати ся. А ще краще, якби могли злізти туди, високо, аж до неба — там би про все, про все можна дізнати ся...

І довго сидить отак Демко, втопаючи своїм ясним поглядом у глибоку блакить небесну, слухаючи пташок щебетливих, і ласкаве сонце перебігає промінем золотим по його молодому обличчю, трохи блідому, але чепурному та привітному, з високим лобом, з рівним носом та з маленькими вусями темними. І дивить ся Демко замисленими очима на небо, про все забуваючи, аж поки схаменеть ся з якої несподіванки і знову до гірких дум про своє господарство вернеть ся.

Ох, це господарство! А тут іще Демкови до голови думка увійшла одна, і через ту думку хотіло ся йому, щоб у його хата була не на курячий ніжці, а саме така, як у Корнія, щоб він міг рівняти ся з Корнієм заможністю. Хотіло ся йому цього не тим, щоб він уже такий прихильний до багатства був, а через те, що й він був із тих, кому не вільно було зводити очи на Корнієву дочку, Марту. Але-ж дівчина була така гарна, так ясно блищали її веселі карі очи, так любо всміхали ся її уста червоні!... І Демко, скоро де стрівав Марту, зводив на неї очи...

Ох, це було негарно, дуже негарно, бо тим Демко робив зло Марті. Що раз, його зустрівши, вона чогось червоніє, чогось турбуєть ся і в ночі не спить, а завтра в ранці встає бліда і очи в неї погасли... І дивуєть ся соняшний промінь, що тільки він сам сияє у Корнієвому садку, і смутніють пташечки, що тільки вони самі щебетуть-висьпівують, житє молоде та соняшне та веселе вславляючи...

Ох, як то дуже погано робив Демко! Але він про те не думав, — його недобре серце хотіло ще більшу шкоду зробити бідній дівчині. І він став із нею забалакувати, і вони почали на леваді під вербою довго стояти. Стоять та розмовляють, а проміння над їми сияє, а пташки примовкнуть та й слухають... та й слухають... І їм, співочим пташкам, стає дуже заздрісно, бо чують вони, що Демко з Мартою виспівують одне одному такі пісні, що таких ніколи не здолають заспівати вони, щебетливі пташки.

Але-ж після тих пісень ще смутніше ставало і Марті й Демкови, бо Марта була багачка дочка, а Демко — сирота-харпак. І пташки, дивлячись, як молода пара сумуючи розходила ся, починали радіючи щебетати:

— А так-так!... цїнь-цїнь-цїнь!...

То визначало: так тобі й треба! Кинь, кинь, кинь сю думку!

Але ні Марта, ні Демко кидати її не хотіли.

І що-ж із того стало ся?

Старий Корній був письменний. Він навіть любив письменство. Обидвох синів він понавчав читати, а писати й сам не дуже вмів. Як повмирили сини, то почав Корній думати про дочку не як про чужу користь, а почав гадати про зятя в прийми. Йому схотіло ся й Марту навчити письма. А дівчина вдала ся тямуща, то й навчила ся.

Демка-ж письма ніхто не навчив, бо батько Демків був неписьменний. Але Демкови страх як хотіло ся вміти книжки читати, і одного разу він сказав Марті:

— Яка ти щаслива, що вмієш письмо!

З цього повсталала розмова про письменство, а з тієї розмови повсталось ось що.

II.

Одного разу Корній поїхав у неділю до міста на базар, Марта зостала ся дома. Випадком стало ся так, що вернув ся він ранняйше, ніж звичайно.

У хаті нікого не було. Розпрігши коня, повів його на леваду пасти ся. А на леваді, саме над річкою, була купка дерев, шматочок гайку маленький. Підходить Корній до тих дерев і чує, — щось балакає. Він пустив коня, а сам прислухавсь.

— Ну, читай оце! — каже Мартин голос.

— Вірую во єдиного Бога... — читає повагом парубочий голос. Ніби той голос і знайомий Корнієви, але хто саме це — не вгадає він.

— Кого-ж се вона вчить? — подумав Корній і не міг зрозуміти. А тим часом школяр прочитав уже якусь там частку „Вірую“.

— Любий, що я тобі казати му... — перепинив Мартин голос читання.

— А що?

— На що ти гніваєш батька?

— Як?

— Та так!... Он ізнову позавчора прийшов батько з громади такий сердитий. Прийшов удвох із Панасом і почали тебе лаяти.

— За що?

— Та що ти за Секлету оступавсь.

— Ну й якже мені було не оступати ся, Марто? Хоче громада в неї землю забрати, бо багато за жінкою недоплатків. А що-ж бідна вдова тоді з малими дітьми робити ме? Твій батько каже: треба забрати, бо не повинні-ж ми за неї викупу платити та відбутки відбувати. А я кажу: ні, се не по правді буде. От-от син у неї підросте, на той год уже з його робітник, тоді вона потроху й оплатить ся, а тепер як віднімете, — що-ж їй — у шум з головою? Це буде, кажу, не по правді. А батько твій: ти знаєш

правду! Тільки натякати вмівш!... Ну й зазмагалась...

— Ото-ж і погано!...

— Ну, а скажи по правді: чи можна мені було не оступити ся за жінку?

— Та ні, не можна... Ох, і на що батько так роблять!... А що то ми робити мем? Ну, годі, читай далі!

— Е, ні! Це теж буде не по правді.

— Чому?

— Ти-ж сама казала, що як прочитаю о-поки, то поцілуєш.

— Ач який памяткий! Це так знаєш!... Ну, та нема вже чого з тобою робити!...

— Почув ся поцілунок.

Корній уже знав, хто сей школяр. Він кинув ся крізь кущі й став перед молодою парою. Марта з Демком поскоплювали ся.

— Дак он хто тут ходить! Ах ти-ж гольтіпака, обідранець пікчемний! І сьмієш ти сюди лізти? Геть ізвідси зараз, злодіяко!

Демко відразу зблід, а потім почервонів.

— Дядьку, я не злодіяка! Ми з Мартою...

Але Корній не дав йому побалакати.

— Геть, ледацюго, щоб твого й духу тут не було! — гримнув він на парубка.

Демко побачив, що з Корнієм тепер нічого не добалакаєш ся, а сварок він не любив. Ікаліючи він глянув на бідолашну Марту й пішов із левади, промовивши:

— Нехай иньшим часом побалакаємо, дядьку, як ви добрійші будете.

Батько й дочка зостали ся вдвох на леваді. Марта стояла, спустивши очи, крутячи в руках нещасливу граматику, що призвела до такого лиха. Корній дивив ся на дочку кілька часу мовчки.

— Марто! — озвав ся врешті.

— Чого, тату?

— Гляди, щоб я більш піколи не бачив його й близько біля тебе.

— Тату, я його люблю.

— Ти думаєш, що я тебе за його за харпака, за ледацюгу віддам?

Спущені до долу дівочі очи глянули благаючи на батька.

— Хіба-ж Демко ледацюга, тату? А що він убогий...

— Мовчи вже! Ніколи ти не будеш за ім. Кинь сі думки і не сьмій і дивити ся на його.

Батько повернувся і, не глянувши й разу на дочку, пішов до хати. Дівчина зостала ся сама.

„Не сьмій ні думати про його, ні дивити ся

ВАСИЛЬ ЧАЙЧЕНКО.

на його! — Он що каже батько. Може-б вона й не сміла думати, так же не може не думати. І хіба батькові жити з Демком? Не батькові-ж, а їй. І вони будуть жити вкупі, будуть! Але-ж який сердитий сьогодні батько був, який сердитий!

І бідній дівчині відразу так важко зробилося на серці, що вона впала знову на траву й гірко заплакала. Вона плакала, а сонечко сяло над нею з неба, а пташки щебетали. Маленькі веселі пташки, — вони тепер жаліли бідну дівчину і щебетали, щоб її розважити...

А тим часом Корній ішов до хати. Він був страшно сердитий. Як він смів, оцей харпак! Невже він думає, що Корній віддасть за його свою дочку? Але не дурний: уміє зазіхати на чуже добро, знає, що єдина дочка, що все їй буде. Та тільки облизня пиймає!...

Скільки йому цей Демко дошкуляв в громаді своєю „правдою“, а оце ще й сюди притисся, і тут спокою не дає! Ні, треба вже його викурити відсіля! Час уже і добро своє, дворище, в його забрати!

Дуже сердився Корній і днів скільки з дочкою зовсім не балакав, а сам усе думав про те, якби йому відсіля, з хутора, Демка витурити, бо він добре знав, що поки Демко жити не так близько, то не вглядиш за Мартою. Перш Корній допоминавсь дворище Демкового, та не дуже напояв. Але тепер треба за се діло добре взятися. Корній пішов до писаря на пораду, але той не міг нічого певного сказати.

— Воно, Корнію Семеновичу, звісно, що вам того дворища треба, бо помагаєть ся воно при наділі, — та й йому-ж помагаєть ся так саме, і як же його вигнати з тієї селитби, де він живе, коли в його є наділ? Воно, звісно, можна-б спробувати, та... ви самі знаєте, який сей Демко зубатий у громаді, то він і по судах собі дорогу знайде. Треба щось вигадувати, треба думати!

Корній дав трохи писареві, щоб веселіше думалося й пішов до дому ще сердитіший. Вернувшись до дому пізно у вечері, він побачив, що Марта йшла від Демкової хати.

— Ти куди бігала? — грімнув він на дочку. Та зблідла, але відмовила твердо:

— До Демка.

Корній спалахнув з гніва і почав лаяти дочку: і як їй не сором самій бігати до парубків та ще до такого ледацюги! От як попаде він її за коси та як дасть мятланки!

— Чуєш ти? — кричав він, — чуєш, що я тобі кажу: я на ломаку поламаю, коли ти туди ходиш меш! Викинь його з думки!

— То ваша сила, тату: хочете бити, то й бийте, та тільки ломакою з душі нічого не вибете.

Усю ніч виплакала Марта: ніколи батько так до неї не балакав! А Корній сам собі казав, що хоч як, а мусить він витурити Демка звідси.

Але-ж як се зробити?

Корній у голову заходив, способу до того вигадуючи, і нічого не міг вигадати.

[Далі буде].

Нові поетичні твори Степана Руданського.

— [Далі.]¹⁾ —

IV.

СОЛОМОН²⁾

I.

Ще цариця Соломона
На світ не родила,
Лиш надію тільки мала, —
По саду ходила.
І ходила й говорила
З панею ідною,
Котра з паном своїм мужем
Жила не з правдою.
Аж приходить покоївка
І оповідає,
Що йде пан той до палацу
І пані шукає.
Пані стала, а цариця
Дає їй³⁾ раду
Заховатись на годинку
В вишневому саду.
А сама йде до палацу,
Пана запрошає.
— „Що нам скажеш, добрий пане?“
Весело питає.
А пан низько поклонився,
Як царям годить ся,

Тай говорить: „Будь здорова,
Ясна цариця!
„Я не маю що казати:
Я прийшов питати,
Чи в царіці мої жінки
Часом не видати?“
— „Ні, нема тут, милий пане“, —
Та відповідає.
А тим часом з неї голос
Стиха промовляє:
„Твоя жінка у садочку.
Можеш пошукати.
Яка жінка твоя, пане,
Така й моя мати!“
І чи чув пан, чи ні, тес,
Що дитя казало,
Лиш царіці після того
Дуже кепсько стало.

II.

Пройшов місяць з того часу,
Другий іскінчив ся,
А на третій в першу нічку
Соломон родив ся.
І в ту нічку ясне небо
Хмарию обвилось,
І в тій хмарі серед неба
Три зорі з'явились.
І Давид-Цар обіщав ся
Золоті гори,

Хто лиш тільки розгадає,
Що ті значать зорі.
І зібралось много мудрих,
Стали ворожити:
Той — на щастя, той — на долю,
Той — на довго жити.
А премудрий коло мамі
Тільки усьміхав ся;
І, як мудрі замовчали,
Він тоді озвав ся:
— „Ти не слухай їх, мій тату“,
Став він говорити:
„Три зорі — то три лиш роки
Маю в світі жити!“
І вся тая мудра зграя
З стида⁴⁾ розбрела ся.
А Давидові по серці
Туга розлягала ся.

III.

А тим часом від дня до дня
Соломон мудрив ся,
І Бог знає — де він того
Розуму учив ся.
Лиш кінчало ся три роки —
А вже був охочий
Розпізнати, кільки важить
Розум весь жіночий.

¹⁾ В першому: „встаду“. — А. К.

¹⁾ Гл. „Зоря“ Чо 1 на стор. 7.

²⁾ В чорняку: „Дума четверта“. — А. К.

³⁾ — їй. — А. К.

І зробив шальки¹⁾ як треба,
Достав чепець з мами,
Набрав клоча повну жменю
Тай пішов до брами.
І на брамі на желізній
Він шальки чепляє,
Кладе чепець, кладе клоча,
Став і розважає.
Далі ходить тай регоче.
Аж надходить мати.
— „Що ти дієш, Соломоне?“
Почала питати.
А той собі все регоче,
Не дивить ся в очі.
— „Важу, каже, жменю клоча
І розум жіночий.
„Та сама ти подиви ся:
Голова жіноча
Не заважить тай не варта
Сеї жмені клоча!“

Виведіть його до ліса,
Серед ліса вбийте.
„Вбийте й серце принесіте
І мізиній палець:
Най загине з сего свята
Соломон поганець“.
І узяти його слуги
І ведуть убити,
А Соломон вірним слугам
Почав говорити:
— „Ой ви слуги, вірні слуги,
Душі не вбивайте,
Хоч ще місяць до трох років
Пережити дайте.
„Я вам дам мізиній палець:
Ріжте, добрі люде.
А із нами є собака, —
З неї серце буде!“
І відтяли слуги пальця,
Серце в суки взяли

І ті жалі і ті сльози
Небеса пробили
І усіх святих і Бога
В небі розбудили.
І зачали святі люди
Господа молити,
Щоби Господь Соломону
Дав ще літ прожити.
І сказав Бог: „Соломона
Щиро я кохаю
І своїх літ йому дав би
Та я літ не маю.
„А ви, мої святі люди,
Ви на землю йдіте
І для него кілька років
У людей просіте!“
І зійшли святі із неба
І стали ходити
І ходили й літ просили
Соломону жити.

Свячене пасок в Яворові, коло Косова.

[Фотогр. проф. Вол. Шухевич].

І цариця сютовалась
І пішла від него:
„Чекай сину“, розважає:
„Не дарую сего!“

IV.

І приходить до покою,
Слугів закликає,
Оглянулася кругом себе,
Стиха промовляє:
„Ой ви слуги, мої слуги,
Вчиніть мою волю:
Вчиніть волю, щоб не було
Мому серцю болю.
„Возьміть сина-Соломона,
Одягніть, умийте,

¹⁾ У Руданського скрізь: „шайки“ — А. К.

І понесли до цариці
І цариці дали.
І не стало Соломона,
І ніхто не знає,
Лиш Давид по нім нещасний
З жалю умліває.

V.

А Соломон серед ліса
Став думу гадати:
Днів лиш кілька оставалось
Білий світ видати.
І умив ся він, залив ся
Гіркими сльозами
І на землю сировую
Впав межи дубами.

VI.

І день цілий проходили.
Закотилось сонце.
От підходять святі люди
Під їдно віконце.
Там старая баба жила,
Що сто літ прожила —
А ще других сто прожити
Доля їй²⁾ судила.
І зачали святі люди
Бабу ту питати,
Чи не схоче тая баба
Своїх літ віддати.
„На що маю віддавати?“
Баба говорила:
„В першопісї: „її“ — А. К.

„Коли мені літа тії
Доля присудила!“
— „Та не радість, бабко, старість!
Як старому жити —
Хіба тільки свої кості
Жовтії сушити.
„А на сьвітї є дитина,

Бідна сиротина,
Літ не має і вмирає
Як тая билина!“
І здихнула стара баба
І стала казати:
„Коли так, то я вже мушу
Літ півкопи дати.

Лиш нехай дитина тая
Гайом не гайнує:¹⁾
Нехай літа дорогії
І себе шанує...“

[Дааї буде].

¹⁾ „Гайом гайнувати щось“ — міцніший вираз, ніж просто „гайнувати“. — А. К.

ДАРЕМНА НАДІЯ.

Повість А. К.

[А. П. Рибниковій].

— [Конець.] —

Минуло вже тому тринадцять літ, як я перший раз побачив Катрю. Міні минав тоді двадцятий рік, а їй було шіснадцять. Вона жила у батька-матері і ще тоді ходила учитись до школи. Я був тоді другий рік студентом в університеті. У Катрі була одна сестра, далеко старша за неї. Сестра ця жила своєю сім'єю окремо від батька. З сім'єю Катрі і з самою Катрею я познакомився якось чудно, несподівано, не по людськи. Невзначай міні припало з'явитись у цій сім'ї дуже рано, коли Катря збиралась йти до школи. Я був не митий, не чесаний, заспаний, помятий. Міні самому було соромно йти і я не знав на яку ступити. На веїх я дивився, мов дика звіврюка, зпоїд лоба і кляв ту хвилину, коли міні припало ступати через поріг такою проявою. Мати Катрина була хороша жінка, повна любови і приязни.

На другий день, прибравшись як слід, я пішов до Катриної сім'ї знаходитись. Катря міні спочатку не подобалась. Вона була дуже жвава, моторна, а я ще тоді був дуже соромливий. Ми почали бачитись частіш; я ходив до них що неділі. Що далі, то більш ми почали зближуватись. Минув рік і між нами вже починав палати огонь кохання. Катря скінчила школу і слідом за цим поховала свою стару матір. Їй припадало зоставатись у батька, чоловіка злого, котрий, поховавши жінку, почав дружитись з чаркою. Міні було їй дуже жалко і я робив усе, щоб легше було їй перебувати лиху годину. А таких годин у неї було доволі. Минали дні за днями і я, не бачивши довго Катрі, не знав щасливої години. Ми жили однією думкою, одним помислом, одним щастям, однією надією. Міні зоставався ще один рік, тяжкий рік, щоб вийти в люди. Ми разом дожидали кінця цього року, щоб побраться. Дожидали і не дждали ся. Склало ся інакше.

Мині й досі важко згадувати про цю свою давнину, тим я й хочу коротко нагадувати, та поминати багато дечого.

Катря побралась з вившим. І я, плачучи, як мала дитина, благословив її до шлюбу, як благословляє мати своє кохане дитятко. Після шлюбу Катря зовсім змінилась. Вона почала мене зневажати, відвертати ся. Я тікав від її очей, крив ся від неї, мов той Каїн, убивши свого брата. Так минув цілий рік. Я скінчив вчитись, а Катря стала матір'ю. У неї народився хлопчик. Ще лежачи недугою, вона прислала по мене несподівано, неждано, негадано. Міні було чудно йти до неї, не бачивши її круглий рік. Я був певний, що між нами вже скінчилося, що Катря на мене дивить ся як на ворога, що ми розійшли ся з нею на віки. Я прийшов до неї. Чоловіка її не було у господі. Катря лежала недугою одна у теплій хаті, а біля неї лежала сповіта дитинка. Я ввійшов у її хату. Вона підняла ся, сіла, протягнула до мене свої рученята і озвала ся розбитим, недужим, слабим голосочком: — Павлусю мій, мій друже, мов кохання, прости мене, я цілий рік покутовала.

Вона обвила мене своїми рученятами і, заливаючись гіркими сльозами, до мене горнула ся, мене цілувала. І я заплакав гірко...

— Не цурай ся мене, не відвертай ся, не кляни мене. Я тебе кохаю, як ніколи й нікого не кохала. Ніхто не зможе тебе так кохати, як я кохаю і буду кохати таємно, поки буду жити на сьвітї. Прости мене, я тебе зрадила.

Вона ридала, заливала ся сльозами і я її втішав, як з'умів втішати.

Ми охрестили дитинку і дали їй мов ім'я. Я був хрестним батьком.

Недовго після цього я жив у Києві. Місяців зо два я ввійхав на чужину, далеко, далеко від неї, далеко від своєї родини і роду.

Минала весна за весною і я своє єдине кохання більш і більш заривав у своїй темній коморі, звідки вісім літ мого життя на чужині

Багато дечого взяли
І в море низьком віднесли,
І вившом проковтнуло море.

Не унесли тільки моєї любови до Катрі. Довго вона жила в моїм серці, поки не появилась нова надія на щастє і не затулила собою образу Катрі.

Тепер цей образ виявляв ся, мов з домовини — холодний, блідий, мертвий.

Яксь нутртва тряця перейшла через мене від того листу, що я держав у руці. Міні було холодно, пусто і тільки новий образ Наді нагрівав мою душу і освітляв її мягким, хорошим сьвітом.

Я сховав лист, занехав усе і став виражатись, щоб йти до старого пана, від котрого залежав мій переїзд з чужини. Я його застав у господі. Він знов на вернувся міні цілу гору обіцянок, казав, що за місяць напевно можна дождати міні місяця. Нічого було робити, треба знов було простувати до кинутного кубла свого.

Від старого пана я пішов до товаришів, розпитатись, як знайти Катрю. Я швидко довідався, де вона живе, коли повернула ся до Київ. Я довідався, що Катря перейхала цілою сім'єю на хутір, щоб там пробути ціле літо.

Так — опівдня я поїхав до неї. Малесенький будинок, де жила Катря, стояв під горою і купав ся у зеленій траві. Біля дому був сад, а на горі — хороший, сухий бір. Під горою вила ся річечка, купаючись сама у сіножатях.

Я підїхав до хати. Біля воріт стояв вродливий хлопчик, котрий був подібнісенький до своєї матери. Я озвав ся до нього:

— Павлусь?

— А ти як мене знаєш? Ну, Павлусь! — відказав міні хлопчик.

— А мама дома?

— Дома.

— А тато?

— Немає, поїхав у город. Та ти хто такий? Чого тобі треба? Я тебе не знаю, — казала міні пильно придивляючись дитина.

— Поведи мене до твоєї матери.

Павлусь мене завів до своєї матері. Вона сиділа у хаті і щось вишивала. Я ввійшов до неї мовчки і уклони́в ся їй.

— Що вам треба? — спитала вона мене, придиляючись.

— Міні треба тільки на вас подивитись.

Катря наче-б ожила, пізнавши мене по голосу. Ми привитались приязно, любю.

Змінилась Катря дуже за вісім літ: постаріла, помарніла, хоч у очах її по старому світив ся огонь молодости. Вона міні стала хвалитись своїм життям, своїми діточками. Її чоловік був дуже хороша, поважна людина. Катря жила з ним дуже добре, любила його, поважала. Ми сиділи й балакали. Вона відправила моїх коней і запросила мене перебути з нею хоч день. Чоловік її мав прийти з городу у вечері і міні хотілось його побачити. Ми обідали разом. Після обіду пішли гуляти у бір. З нами пішли два старші хлопчики, а дві дівчинки zostались дома. Катря балакала досі зо мною, як з хорошим знаємим, вона міні ні разу не згадувала про старовину нашу. Я був радий і думав, що усе було забуте.

Ми гуляли довго по бору, а далі сіли під дерево на пригорку. Дівчора бігала і гралась.

— А я пам'ятаю свою клятьбу, — промовила Катря наче-б через силу до себе самої.

— Яку? — спитав я стережно.

— Яку?... — промовила вона потиху. — Яку?... Більше усіх і усього тебе кохаю.

Вона зареготала недужим реготом. Її чорні коси в'язались на голові і спали, мов дві чорні гадюки на плечі.

— А ти цього й не знаєш? Ти про це й забув? Тобі й байдуже!... Тобі байдуже, що це прокляте кохання не покидає мене, і я тоді тільки щаслива, коли тебе згадаю. Згадаю тебе — згадаю й своє дівування, свої дівочі літа і міні легко стане. Коли б ти видав, які до мене нищечком приходять хвилини страшно́ї муки! І кожна така хвилинка носить у собі твоє ім'я.

— І я тебе люблю, Катре.

Вона пригнулась до мене, придивилась до мене, їла своїми чорними очима.

— Не правда!.. не їму віри!... Ти покохав иньшу і зачарував ся на своє безталаннє. Ти мене вже позабув, я тобі вже надокучила. І міні це все одно. Кого-б ти не кохав, я тебе однаково не перестану кохати до віку. Міні треба тільки одного: щоб ти достав чисту, хорошу, сьвяту дівшу, котра принесла-б тобі щастє. А вона принесе тобі одну недолу. Я її знаю, добре знаю, усю знаю.

— Про кого ти міні кажеш? Я не розумію тебе.

— Про кого?... і ти мене питаєш? Ти хочеш, щоб я тобі сказала й ім'я?... Хочеш? А парохід? А одно тільки слово — „зоставайтесь“ і ти, мов прибитий, зостав ся нерухомо на місці і поїхав далі.

Я мовчав. Катря наче-б розв'язала собі уста і говорила без упину. Її слова були палкі, палили мене, поїдали, як ржа тая поїдає залізо.

— Я тобі це кажу просто, без сорому, бо тебе кохаю без кінця і не хочу, щоб ти достав ся поганій душі. Я хочу бачити тебе щасливим і буду дбати про твоє щастє. А її я знаю дуже добре, я знаю, як ніхто її не знає. Вона ала дівчина, злюща, з холодним серцем, без душі, без розуму. А до того — вона недужа. Вже здавна у неї болить в грудях, у неї починають ся сухоти. І що-ж? Поберетесь ви, і ти цілий вік свій будеш сидіти біля неї, біля недужої, будеш крушитись, жалкувати. І яка тобі буде за це дяка від неї? — Наріканнє, холодне слово, невпритне, коротке. І ти будеш мученик, безталанний, бідовик. Ні!... цьому не треба бути, цього не буде, поки я живу. Ніхто не посміє тебе покохати, бо ніхто не з'уміє так покохати, як я тебе кохаю!...

Я бачив, я чув, що Катря говорила про Надю із задрости. Голос її що раз знижав ся і вона зачала благати, молити мене:

— Не кохай її, не кидай мене... Я одна тебе тільки здолаю кохати, як треба, і про твоє серцем, усією дум-

кою. Бери мене, убий мене, роби зо мною, що хочеш — я твоя і ти мій!

Ціле пекло було у її голосі, у неї в віках. Вона була бліда, як смерть; уста її дріжали; її наче-б трясла страшна трясавиця; холодний, недужий піт виступав на її чолі. Вона була мов несамовита. Я бояв ся за її розум і почав втіпати. Я порадив їй пройтись ще по пущі. Ми встали й пішли, а два хлопчики навкруги нас гралась, кричали, бігали і не знали, яка кривить ся у їх матері важка таємниця.

Міні було дуже жалко дивитись на Катрю, хоч все таки вона була для мене якоюсь пам'яткою, згадуванням, чимсь мертвим, неживим. Вона була мовою молодістю і я її кохав, як кохав свою молодість, котра минула, уплила, на віки зникла, без повороту.

Сонце ховало ся на ніч. прихдив вечір, і сивий, вогкий, хоч і не густий туман вилазив з сіножаті і прокрадався пошалу до бору. Здіймався тихий, сьвіжий вітерець, хоч було ще дуже тепло. парно після денної спеки, упалу. Ми ходили мовчки по бору і повертались до дому. Катря починала заспокоюватись, тільки хоровита блідість не сходила з її лиця. Ми підходили вже до дому і увійшли до саду. Катря почала балакати:

— Чудно якось чоловік живе на світі. У нього усе є і йому все таки ще чогось треба, все таки чогось йому не стає. Оттак і міні. Який у мене хороший чоловік, які у мене хороші дітки, а міні все таки немає повного щастє, наче-б я була яка грішниця.

— Ну, годі вже, годі. На віщо нарікати на свою долю? Треба так жити, як набіжить.

— Еге, добре так жити тому, кому живеть ся так, у кого немає важкої думи, гріха.

— Цей гріх давно відпущений, про нього не треба згадувати.

Катря тихо, приязно подивилась на мене і промовила:

— Дайте міні вашу руку.

І вона щиро міні стиснула руку.

— Тільки о одно прохаю вас: не кохайте її, бо вона не варта, щоб ви її кохали.

— А ви її добре знаєте? — спитав я.

— Знаю.

— І знакоми з нею.

— Знакома, — відказала міні Катря, а далі схамнула ся. Ні, не знакома і не хочу знакомитись, а все таки її добре знаю.

Ми підійшли до будинку. Стара нянька держала на руках найменшу дівчинку, котра усміхалась до матері і простягала до неї свої пухленькі, білесенькі рученята. Старша дівчина, чорнобрива, як і мати її, грала ся біля будинку з квітками, та пересипала жовтий пісочок.

Біля будинку у садку було усе наладжено до чаю. Самовар стояв на столі і шумів. Ми посідали пити чай. Пшвидко прийхав і чоловік Катрин, мій давний знаємий. Ми привитались як слід і почалась гуртова розмова про це й оне.

На другий день я попрощав ся з сімєю Катрі, попрощав ся з Київом і рушив на далеку чужу чужину, котру покинув два місяці вже і мав надію не вертатись більш.

Тяжко, важко міні було покидати рід свій, товаришів, знаємих, Надю, Олю, Катрю, тяжко було покидати свій рідний край, свою дорогу Україну. Я повертав ся на чужину повний надії за місяць, за два повернутись знову на родину і зачати вити своє власне кубелечко. З дороги я вислав лист до Олі.

Я повернув ся на чужину і мене опанувала велика туга. Частенько, сидячи у своїй хаті, між німими стінами, мов у тій чернечій келії, я переносив ся думкою до Запорожжя, де гостювало мов сонечко, моя радість, моя втіха, моя надія. Сьвітлописна карточка, котру подарувала таємно міні Надя, лежала перед моїми очима, оправлена під товстим кришталним склом і насадувала міні живий образ мові заморочки, мові сухотоньки.

Незабаром після мого повороту на чужину, мінї принесли з пошти лист. Він був з „Затишного“. Я розломив печатку і побачив, що то до мене писала Оля. Зверху було помічено: 25 липця [неділя]. Я випишу до слова її лист:

„Мій дорогий друже! Ти покинув нас, а разом з тобою нас покинули і радости й утіхи. Замовкла розмова, замовкли сьпіви, не стало жартів і сьмішок. На другий день по твоїм виїзді наша панночка [як ти її прозвав] почала нарікати, що у неї болить голова, вадить її, підкошують ся ноги. Сухий, важкий кашель що години ставав більш і більш. На третій день вона не здужала вже піднятися з ліжка. В самий день твого виїзду ми довго гуляли в вечері біля ставу; тоді стояла ніч вогка, холодна, — видно тоді вона й застудила ся. Цілий день вона лежала без памяти, палала, кидалась, балакала без стямку. Розмова її була з одних слів без думки. Її хвороба нас дуже налякала. Ні мама, ні я не відходили від неї день і ніч. Зараз ми післали за лікарем у город. Я написала лікареви усю виїву хвороби, щоб він захопив що треба з собою. Лікар приїхав і нам признав ся, що у Надї горячка. Він нас заспокоював, що немає нічого небезпечного, що хвороба не розвила ся ще, що її захопили спочатку. Лікар приїздив до нас що дня і з кожним днем Надї ставало краще. Тепер вона видужала, хоч їй не дозволено ще вставати з ліжка. Цими днями вона встане.

„Таке то випало нашій панночці!... Вона тепер бліда, слаба, схудла трохи. Я їй казала, що пишу до тебе, і вона просила тобі уклонитись.

„Мінї дуже хотілось би додати тобі ще тутечки деякі наглядки, деякі думисли, тільки чогось мінї боязко, щоб не були вони помилками.

„Надя балакаючи без стямку, що раз споминала твоє ім'я; вона вигадувала тобі усякі прикладки [додам — хороші]; згадувала якийсь вяз, якусь розмову з тобою, якийсь поцілунок. Вона без стямку кликала тебе, щоб поцілувати у друге, нагріти тебе своїм поцілунком. Уся ця розмова була наче-б порозривана: виходили тільки одні слова, з котрих можна було домислятися. Одно мінї дало якийсь дивний знак: вона зі сну балакала про нашу сьвітотписну карточку, котру ми заріклись берегти, хоронити на цілий вік. Я шукала за цєю карточкою усяди, перекидала усі скрині, усі шафи, усі кутки й закутки, — і карточки не знайшла. Я ще сьогодні питала Надю про карточку і вона мінї відказала, що сховала далеко, потайно. Вона мінї це казала і запинала ся.

„Чомусь мінї не йметь ся віри. Коли-б ти був тутечки, я-б усе довідалась. Як замкнутий чоловік, ти не признав ся-б мінї нічогісенько: сама-б я вигляділа по твоїх очах, я-б вирила усю твою думку з твого замкнутого серця, я-б вигляділа усі глухі закаулучки твоєї душі. Я чую якусь таємницю між тобою і Надею. Ви мали якусь таємну розмову у саді, коли я вас шукала довго. Я це знаю, я це чую, я домислила ся про це і цьому йому тверду віру. І я цьому неказано рада.

„Вважай одно, що я колись тобі казала:

„Не спізни ся!“

На цьому слові моя вродлива сестриця, моя Оля й скінчила лист свій. Цей лист охопив мене і нудьгою і радістю. Я заховав його на пам'ятку.

Тижнів за три мінї принесли знов лист з „Затишного“. Зверху було помічено: „Спас“.

„Усі сплять, одна я не сплю і тихесенько сїдаю побалакати. Цими днями ми поїдемо до городу і я маю надію нищечком відіслати цей лист.

„Уже другий місяць минає, як живу я у Затишному і тільки один перший день був для мене днем радости, утіхи, теплим днем цілого мого життя. Страшенна, важка пустка, котра настала для мене з половини другого дня, звалила мене з ніг. Я занедужала і пролежала, не встаючи трохи не цілий місяць. Теперечки я здорова, хоч і не зовсім ще. Одна тільки надія на щастє нашого життя з кожним днем додає мінї сили і здорова. Господи, коли-б швидче минали дні і прилинула та хвилиночка, з котрої ми почнемо лічити разом наші дні. Я буду її дожидати, хоч би прийшло ся дожидати довго, місяці, роки, бо з кожним днем надія на щастє росте, кріпне, виясняє ся, наповняє моє серце, мою душу, усю мене.

„Оля й тітка іноді пристають до мене, щоб я їм відкрила свою таємницю, признала ся. Я відмовляюсь і нічого не кажу, поки не можна буде не признатись, поки питання цілого життя нашого не стане на битій дорозі. Я повинна критись з своєю таємницею, бо жахаюсь слави, боюсь поговорів. Я пригадую собі страшний висказ Кобзаря:

Собаки зілюсують,
Та не заговорють!

„Мінї здасть ся, що кожний мусить вибачити мінї, що я так криюсь з таємницею свого життя, навіть і перед найблизшою мінї людиною, перед Олею. Я призналась їй тільки, що я кохаю, кохаю без надії, таємно, без краю, без упину — і що буду кохати без кінця все одно, щоб не було з мого кохання. А про розмову — ані словечка.

„Якби не була я рада одержати лист від єдиного в сьвітї у мене дорогого чоловіка, а все таки, боячись слави, треба щоб листи поки що не були до мене засилані. З листів до Олі я можу усе знати, усе довідатись.

„Коли ми повернемось з „Затишного“, а це буде за два місяці, тоді я писати му часто і дам вістку, як треба засилати листи до мене. Тільки дай, Боже, щоб не припало нам листами розмовляти; дай, Боже, щоб швидче ми розмовляли живим словом, мінялись своїми думками, своїм поглядом на життя.

„Бажаю щиро здоров'я й щастя, моє кохання, моя утіха, моя доле!“

Під листом було підписано: „Надя“. Я бачив, що дівочий сором не дозволив їй ні разу просто озватись до мене; у цілому листі вона ні разу не написала ні „ви“, ні „ти“.

Як сьвятощі які, я поцілував дороге для мене писання моєї судженої, моєї надії і заховав його, мов найдорожший скарб.

Дні минали за днями. Минуло літо, я не мав ніякої вістки від старого пана. Уже починали приходити до мене думки, що старий пан вважав за кожух своє тепле слово. Від Олі я одержав ще два листи, один у серпні, а другий у жовтні. В остатньому листі вона писала, що вже збирають ся вертатись до Києва. Надя була здорова. В обох листах жартовлива Оля дописувала мінї на кінці під смужкою одні й ті ж слова:

Школа старого стилю в Іванівцях.

[Фотогр. Фр. Ракегорж].

„Відкрию тобі велику таємницю: одна хороша, вродлива, молода, розумна дівчина тебе дуже і дуже кохав. Як прозивають цю дівчину — не скажу, догадайся сам“.

За цими листами я одержав разом два листи з Києва: один від Наді, другий від Олі. Дівчата виїхали з „Затишного“. Надя написала дуже довгий лист. Вона міні оповідала усе про своє життя на селі і кожне своє слово напувала коханням. Вона обіцяла міні написати швидко, як до неї листи засилати, а до того часу просила мене її не відкликати.

Минув і листопад, минув і грудень і я не мав ніякої вістки з Києва ні від Наді, ні від Олі, ні від старого пана. Що дня я виглядав з України і слова міні ніхто не відкликав ся, наче-б усі позабули мене, наче-б занехали мене, наче-б я був усім чужим чоловіком.

1-го грудня я одержав лист від Олі, котрий повернув усе моє внутрішнє, усе мою душу, розбивав усі мої радості, усе мою надію. Вона писала:

„Міні важко писати тобі, бо припадає подати разом дві погані вістки.

„Місяць тому умер у Києві той старий пан, від котрого залежав твій переїзд з чужини до нас. Таким то побитом, твоя надія швидко попрощатись з чужиною пропала даремно. Теперечки тобі приходить ся шукати новий шлях, нові ходи, нових людей, котрі сходили-б за допомогою тобі перебраться до нас.

„Я й сама не знаю, з чого міні починати другу вістку. Вона дуже погана, дуже важка, клята вістка. Пам'ятаєш, як ти усіх нас розпитував про якусь Катрю, про котру ніхто не чув і ніколи не бачив? Я питала у тебе не раз, щоб ти признав ся, чого тобі так треба знати про Катрю, щоб ти міні сказав, що вона в ця Катря. Ти якось викручував ся від розмови, відказував невизначно, коротким словом, гідками. Теперечки я й сама знаю, хто це така Катря, я мусила про неї довідатись, повинна була дізнаватись. Міні треба було з нею познакомитись, я робила усе, щоб познакомитись з нею і не змогла. Катря переказувала міні, що вона не хоче з мною ніколи зустрічатись, про мене чути, бачити то я її нещастя. Її не доля, її безталання. Як я можу бути її нещастям, коли я її ніколи не знала, не бачила? Це мене дуже дивувало. Тут що небудь то криється. Повернувшись з „Затишного“, міні припало бачити Катрю два рази. Вона міні здала ся дуже вважливою жінкою. На її блідому, худому лиці видка була якась страшна сила волі, характеру, розуму. Вона міні здала ся якоюсь характерною, якоюсь вродливою відьмою, чоловіком, котрий зможе орудувати цілим пеклом. Здасть ся, її не можна кохати, а з тим разом її не можна не слухатись, не вповняти її бажання, не вважати на її силу, на її панування. У неї наче-б криється ся щастя й нещастя того, кого вона візьме під своє панування, під свою опіку, кого вона закріпостить собі, зробить невольником.

„З часу нашого повороту до Києва, я бачила Надю тільки перші дні. Катря якось познакомила ся з нею і зробила її своєю кріпачкою, невольницею, підвладною. Катря наче-б завязала Наді очі і держить її життя, її серце, її душу, її помисли у своїх залізних руках. Міні й на думку не припадало, щоб можна було одному чоловікові так панувати над другим. Надя зовсім змінилася, її не можна й пізнати. У неї наче-б то все переломлене, скалічене, розбите, зруйноване; наче-б у неї немає нічого власного — ні погляду, ні бажання. З раннього ранку до пізньої ночі Надя сидить у Катрі, разом і за роботою, разом і за гульнею. Міні казали, наче-б Надя не може дихати без Катрі, не може без неї жити. Я чула, що вона переїздить зовсім до Катрі, щоб учить дити Катрі. Не раз, і не два я писала до Наді, питала її, кликала до себе, просила її побачитись з мною, і Надя міні нічого і ніяк не відписувала. Я переказувала їй через людей і вона через людей просила мене не згадувати їй, забути її, вважати, що її немає на світі, що вона зникла з цього світу. Я питала у її тітки, котра міні коротко вияснила, що з Надею щось зроблено. Що таке це щось — ніхто

не може вияснити. Наче-б то Катря отруїла ціле молоде життя хорошим, святим дівчиною; наче-б то наслала на її душу якогось біса, котрий опанував нею, збив з пуття, звернув з пантелику.

„Чи ти можеш зрозуміти, як важко міні писати тобі про Надю, подавати тобі цю клятву вістку. Я довго тобі не писала маючи надію, що Надя намислить ся, змінить ся, зверне на стару дорогу, де її [міні так здасть ся] дожидало щастя, усьміхало ся їй, манило її. Щоб ти міні не казав, все таки я добре чую, що між вами була розмова кохання, було виставлене питання цілого життя.

„Я буду робити усе, щоб привернути Надю до себе. Про всякі зміни я тобі буду писати. Коли буде все йти, як тепер є, не скажу ні слова, щоб не різати твого чужого серця. Будемо дожидати кращого часу“.

Я не знав, що міні робити з собою, що діяти, що чинити. Я був певний, що Надя мене покохала, а тепер бачу, що вона відвертаєт ся. Якийсь холод страшний, задумливий, смердячий, мов з забутого лѳху, повів на мою душу. Усе моє щастя, уся моя надія, уся моя святиня була розбита, зруйнована, зведена з мого світу. Я надумав ся кинути усе і їхати до Києва, однак і тутечки склало ся інакше. Я занедужав і лікарі мене не випускали з хати цілий місяць. На дворі стояла холодна снігова зима, а у мене на серці панував незмірно більший лютий холод. Образ Катрі мене лякав, я бояв ся згадувати про неї, міні здавало ся, що її образ виявляється ся мов з землі перед моїми очима живим, з нечоловічою силою, кидаєт ся на мене і душить своїми залізними, кістлявими руками. Я пережив страшенні ночі, лежучи недужим. Бувало усе позасипають наоколо, усіди тихо і я лежу слабкий і прислухаюсь, як стукає годинник, як муха перелітає з місця на місце, як іноколи собака гавкне. А далі — усе замовкне, настане хвилинка гробової тиші і я чую, як із сусіднього покою хтось йде до мене, підходить до ліжка, зближаєт ся, нагинаєт ся над моєю головою і шепче міні на ухо: „Ні!... цього ніколи не буде, бо я тебе кохаю, а інші не зуміють так тебе покохати, як я покохала на віки“. — Я кутаюсь під одіяло, членаюсь, затикаю уши, а голос Катрі чутніше ще доносить ся до мене.

Перед Різдвом я почав видужувати. Тяжко міні було дивитись на світ Божий і на людей. Катря відняла в мене долю, насміяла ся над моїм коханням. Оля міні ще раз прислала лист і все писала однаковісенько, давала вістку, що Надя живе вже у Катрі, живе черницею, нікуди між люди не виходячи.

Як раз на перший день нового року міні привесли лист. Він був від Наді. Ось він:

„Сьогодні усі святкують Новий Рік, котрого я дожидала більш усіх і днів і ночей, цілих два місяці. На силу я дождала ся цього дня і теперечки маю право сказати, що я додержала свого слова і що усе між нами скінчене. Ви маєте право відкрити усім нашу таємницю. Коли ви мене ще пам'ятаєте, благаю вас щиро, молю вас: забудьте мене, занехайте, не згадуйте. Ми розійшлись іншими шляхами, котрі зійдуть ся тільки за нашими домовинами. Я щиро бажаю вам щастя і буду цілий рік молитись, щоб щастя не покидало вас. Про моє щастя не дбайте“.

Під цим листом було підписано усіма словами імя і прозвище Наді.

Цім листом й справді почав ся новий шлях мого життя — важкий, сумний. Повернувши на цей новий шлях, я огледів ся назад і побачив, скільки у мене було щасливих, хороших днів, скільки радості, втіхи, золотого життя. Як довго я жив теплою, ясною, світлою надією на тихе, славне, любе життя разом з Надею. Темною хмарою теперечки пліла ця ясна моя надія, пропліла, пронесла ся, покинула мене і я побачив тільки одно, що ця надія була даремна.

Через місяць я одержав від Олі коротенький лист, як вона міні писала:

„Я тільки що повернула ся з церкви і сїдаю тобі подати дуже чудну вістку. Тобі ніколи й на думку не

прийде, чого я була в церкві... Я ходила дивитись на шлюб Надї! Вона одружилась з лїкарем Кравченком. Мінї хотїлось знати, якими очима подивить ся на мене Надя і я стала біля порога. Як тільки ввійшла вона, глянула на мене, збїдла, підійшла до мене мов несамо-вита і відвела мене у бік. Усїм було це дуже дивно. Вона залила ся гіркими сльозами і промовила до мене: „Ніколи нікого я так щиро не кохала, як Павлуся [це-б то тебе, Павлусю]. Тим я з ним не одружилась, що бо-яла ся зробити його нещасним. Я його однаково буду кохати до віку“. Цї слова вона промовила до мене таким голосом, що я повинна була повірити. Цї слова у неї ви-ходили з самої темної глибини її душі. Словам цїм я йму віри і буду няти.

„Здасть ся цей шлюб справив Катря, бо Макс Крав-ченко був у її сїм'ї, як свій чоловік. Надя буде щаслива.
„Бувай здоровий, щасливий, тай годі!“

Грудень, 1873 р.

Усї листи від Надї і від Олї я згорнув до купи, по-ложив між ними карточку, котру дала мінї Надя на па-мятку, і усе це перев'язав червоною стьонжкою і запеча-тав чорною печаткою. Цей маленький пакетик я хороню стережно від людей, як найдорожшу памятку мого життя.

Що року один раз, як раз на Новий Рік я достаю цю памятку, розпечатую, нищечком перечитую листи, дя-влюсь на карточку і згадую про свою бувальщину. Пе-речитавши, я знов згортую і кладу чорну печатку.

От уже десятий раз припало мінї розв'язувати ці листи і перечитувати їх. Цї десять лїт збавили у мене багато сили і здоров'я, укрили сивим волосом мою го-лову, підтоптали мінї ноги, зв'язали і зеушили мої думки, а образ Надї й теперечки все таки вимальовуєть ся пе-ред моїми очима ясним, живим, вродливим, тихим, пре-красним...

Бувають хвилі...

*Бувають хвилі — мов з просоня
Пробудить душу сонця світ,
Мов пісню їй воскресну дзвонять
Гаї, поля й небес блакит.*

*І все вона тоді забуде...
Здасть ся їй, що бачить край,
Де ангелами стали люде
І замінили землю в рай.*

*І йде вона свій скарб любови
Зложити давним ворогам;*

Відень, 29. I. 1896.

*Надія людської обнови
Веде її до райських брам.*

*Прийшла... З рожевого просоня
Мов грім збудив її в ту мить:
Замість пісень кайдани дзвонять,
Промінєм сонця меч блищить.*

*Мов Херувима меч огнистий
Блищить кривавий меч вражди...
І йде душа на шлях тернистий,
І губить райській сліди.*

В. Щурат.

П О Е З И Ї В П Р О З Ї.

І. Помалу, помалу...

Ви чули пісню, що починаєсь:

Помалу, помалу, братіку, грай...!

Ви чули ту пісню?... Як легіт долітає вона мене з ка-зочного краю молодости, з пори золотих снів, рожевих мрій, ясних як сонце надїй на світлу будуччину мого сьвятого краю...

Ви знаєте її історію — гарну та сумну, як грїб, на котрому зросла калина; з тої калини змайстрував опїсля дуд-ник тоту співомовну дудку, що так грала —

Помалу, помалу, братіку, грай...

Ви знаєте її історію? А біль — чи ви-ж відчували той біль, що виливаєть ся в тім слові, в тій ревно-сердечній мелодії — чи ви-ж відчували?...

Пригадую собі щось немов крізь сон... Убив брат брата, закопав в яму, насадив калину — а вона виросла та запи-шалась прегарним цвіттячком... І пішов третій брат у той гай над ручай, на місце Каїнового злочину, і побачив калину, стяв пруттє і зробив собі дудочку, а вона грала-промовляла:

*Помалу, помалу, братіку, грай.
Не вразїй мого сєрденька в край...*

Вона грала-плакала....

А може ви інакше чули тоту казку? Най там! Я її знаю тільки так — я-ж її вам не накидую, тільки так спо-гадую — собі-то...

Помалу, помалу, братіку, грай...

Чого ти мене так розжалобила, пісню? Що ти менї на-гадуєш!.....

Далеко — на схід — та в нашому таки рідному краю —

Львів, 24. I. 1896.

порозкидались самі-самі могили... Тихо довкола. Вітер, один вітер бушує по широкому степу, там єго воля... Се-ж цини-тарище нашої родини, великої руської родини! Се степ ко-зачий, широкий, в могилах наші батьки, наша минула слава — доля. Се степ...

За віщо-ж ви бились? за віщо руйнували бісурменські ворожі гóроди? за віщо?... Та яка плата вам за те, чубаті завзятці? Як тобї вивдячують ся, руський народе, за те, що муром стояв усїй Слов'янщинї проти поклонників місяця та проти сили деспота?... Тебе звалили в велику руїну... А там — твоя доля, а там — твоя воля, а там — чи і твоя — будучина?...

Помалу, помалу, братіку, грай...!

Задзвонили дзвони, справив брат братови похорони ве-личаві: і попам було і дякам і паламарям і старцям. Всїм була плата... Та не довго й єму було живогіти. Немеазі крі-вава та справедлива... Прийшла — зробила своє і вже більш єго самого не застрашить голос пісеньки:

Помалу, помалу, братіку, грай...

Ба, не єго застрашить... але до суду віку буде співати сю пісню кобзар, буде співати дитина, буде дзвонити мама над колискою немовляти... Як тота чорна пляма на місяци страшить простотюдина приміром Каїнової злоби, так все стра-шити буде серце-душу пісенька

Помалу, помалу, братіку, грай...

Не „помалу“, не по тихо — а голосно — голосно дзве-ніти буде ревлива нуга

Помалу, помалу, братіку, грай...

Сильвестер Причеський.

Е Л Е Г І Я.

Раю ти мій тихий, раю мій розмаю,
Думками і снами нещеним,
Чось дивно на серцю, як тебе згадаю,
А в оці лід чую студений.
На думці, що щиро минуливість нестуге,
Сум-змора тяженька усяде,
Грудь, серце здавивши суть життя нестуге
І нищить всі лучі віради.

Раю ти великий, безсмертний без краю,
До тебе я нишком баную,
Без тебе сердечний, мій друже невдячний,
Ні нічки ні днини не чую.
Колись там, давно вже сьміяло ся сонце
А з него і щастя і доля,
А нині те сонце мов з мрак би сияло
На грудях окови, неволя...

Колись там бувало я в ранці розмаю
В гайок лиш піду я грабовий,
І світа цілого вже тоді не знаю,
Лиш вчу пташат тих розмови,
Лиш вчу ті пісні веселі, розкішні
Їх звуком півняний раюю,
А думи веселі йдуть тоді гуляти,
Я з ними до неба прямую.

Бо в піснях тих жив я, їх щиро любив я,
Вни наче той божий музика
Бувало горлають, аж перви всі грають,
Аж серце веселе терлика.
На нитку душевну зсилья я ті рими
Собі я співати учив ся...
Раюм тим гудячим пташками дрібними
Чи раз я в нетяжки унів ся.

І грудь ми горіла мов огнем жаріла,
Тоді-ж я титанські чув сили;
Від них то, думав я, земля би омїла
І мову підняли-б могли!
І парід мій тихий, мій благий, сердечний,
Воскрес би від звуків тих строю
І пер би велітом на лют безконечну,
Прапори уніс би горою.

Так було, бувало; витав так колись то
У мене ти любий, мій раю,
Строїв мя, красив мя мов чуда намисто,
Мов зелен те поле в розмаю.
Днес вянуть вже рожі, люта відьма прози
Вказала їд злюцю крізь зуби,
І зима, студена по злишній надії
Простерла вже руку загуби.

Щось шепче півтихо, щось кличе злощасно,
Мороз вже всі кости жапає...
Щось грозить: „Диви ся, огонь твій вже гасне
І серце від стужи змерзає.
То оснь, чи старість? Вже жовкнуть листочки,
Маріють на поли розлогім,
А разом за тими листками дрібними
Ти станеш у світї убогім.

Ти сили пісень тих на других не бачив,
Ти жив лиш у мріях сонливих:
Чутєм ти весь погляд на світ сей інакш
І в сумнівах згине журливих.
Чи чуви? Горою летить вже стрілою
Той ворон, що правду закроче:
Байдуже ось стане живим за тобою
Лиш ліра сирітка заплаче“.

В. І. Масляк.

Л И С Т И З К Р И М У.

➤ [Далі.] ➤

ІV.

З Алушти в Ялту.

Села і хутори, чи по тутешньому — дачі, по дорозі з Алушти не тільки до Ялти, а й далі по всему південному побережжю, своїми назвами говорять, що осаджено їх ще до того часу, коли Татари підбили під себе Крим і що коли не першими осадженими їх, так наступниками тих осаджених, були в усякому разі християни. Кастель, Паренит, Ай Даниль, Ай Василь, Микита, Ай Тодор і т. п.; хіба не християнські назви, де тільки слово „святій“ переложено татарським словом „Ай“. Такі назви вже самі по собі викликають великий цікаве питання: що спричинило ся тому, що людність південного берега Криму покинула релігію християнську, помусульманила ся і потатарилась так, що навіть тепер такі села, як Ай Василь, Микита — села чисто татарські? Вже-ж історія не доводить нам, щоб Татари силоміць повертали кримських християн на свою віру! Знов цікаві й другі питання: чому людність помусульманених і потатарених сіл не переходить на православ'я тепер, коли їй до того надять всіми лихими і добримі сторонами? Нарешті, чому переклади старих татарських назв пороблені на мову російську, на пр. „Медвѣдь-гора“ — замість „Аю-Даг“ і т. п.; або зовсім нові назви, на пр. „Ай-люлі“, „Пріятное свиданіє“, „Лѣтній отдых“ і т. п. зовсім не приносять, ніхто їх не вживає, ніхто про їх, окрім самих господарів, і не відає? Трудно згодити ся, щоб причиною сього було єдино „невежество“ уперство Татарь“; а коли й так, дак на мою думку таке „уперство“ характерна риса і я хвалю її...

З Алушти до Ялти і далі веде той самий прекрасний симферопільський гостинець, йдучи мальовничими викрутасами через гори, понад берегом моря. Можна-б з Алушти пере-

ілийти в Ялту морем на пароплаві; під добру годину була-б се пречудесна прогулянка: побачив би ті красовиди, які стоять на самім березі під горами так, що з гостинця їх не видно. Так дешевше-б було геть їхати морем, ніж суходолом; так коли-ж пароплав заходить в Алушту раз на тиждень, тай то ще неретельно; иньший тиждень і зовсім не заїде.

Коли їде хто один, тому під несезонний час найдішше їхати поштою або деліжансом; а як нас зібрало ся шестеро, дак ми взяли собі двох алуштинських „Харонів“. Так і дешевше і геть більше вигоди і волі... Ідем собі, наче власним екіпажем. Погода нам не сприяла. Ранком того дня [17 листопада] на тепломірі було 2° Р. Але була у нас гадка, що до Ялти недалеко: за чотири години „Харон“ домчить; ідемо ми більш на південь і, певне, що к півдню теплішше.

Рушили.

Зараз виїхавши з Алушти, гостинець йде все в гору та в гору; на 9 верстві доходить до найвишого пункту, до „перевалу“ і звідсіль вже до самої Ялти дорога більш того, що все спускаєть ся в долину.

Між „перевалом“ і Алуштою розкинувся під самим берегом моря понід горою Кастелем так званий „Професорський Уголок“, властиво хутори професора Голубова, Бекедова, Кондакова, Головинського, Киршичкова і ин. Між ними більш за всіх і обширом і добробитом видаєть ся хутір Голубова. Виноградники його, кажуть, вірцеві. Лишивши петербургську катедру і перебравшись доживати віку на спокійному і теплом хуторі, ви. професор не покинув науки і пильнує теоретичні добутки її зреалізувати на чому можна в хуторі. Але хутір його більш за все заслугою на увагу тим, що тут доживає віку і жінка нава Голубова — відома перша піонірка жіночої медичинської освіти, Надія Прокопівна Суєлова. Поселившись на хуторі, пані Голубова чисто

покинула практику за гроші, але хто з недужих приходив до неї, вона нікому не відмовляла своїй пораді і допомогі. Скрізь по околиці наймення Надії Прокопівни справедливо користується доброю славою. Хто бачив її, хто розмовляв з нею, той згодиться з її мнєю, що се яскравий зразок простоти і доброти високо-освіченої жінчини-лікаря! Та правду сказати до людини істинно-освіченої гордості і пиша ніколи не привють ся! Се зовсім не те, що чоловік „освічений“ заголовками книжок... Наука і освіта не підпустають до себе в душу пиша та чвані...

Не доїздячи до хутора Голубових помітите з лівого боку дороги кинарисовий гайок і тут же могила відомого ученого Петра Кеппена [род. 19 лютого 1793 р.; † 23 мая 1864 р.], що положив силу своєї праці, щоб вивчити і вистежити Крим.

З Кастеля до самої Ялти шлях вєть ся гадюкою між горами, між скелями; переходить повз татарські села Кучук-Лямбат, Гурзуф, Ай-Даниль і Микиту, та повз хуторі різних осіб. Колись се все були таємности великих дуків-аристократів; тепер вони потрохи переходять в руки дуків Колупавих, то Розуваєвих.*)

Вельми-б цікаво було знати історію кожного хутора. Звістно, сучасні володарі купували ті маєтності; але не сучасники, а перші володарі цікавлять мене; та властиво й не вони, а тільки шлях, яким вони придбали собі ті землі зараз після того, як Крим опинив ся в руках Росії?...

Кожен з хуторів має свою, що природну, а що й додану чоловіком, красу. Звістно, останньої геть менше. Але я спиню ся тільки біля кількох видатніших.

Переїхавши Кастель, зараз кидаєть ся в вічі з лівого боку шляху одинока гора Аю-Даг. Гора вельми врізала ся в море і справді форма її нагадує Медведя, ніби він приліг на самому березі. Трома сторонами [окрім південної] гору покриває густий ліс. Верх гори обширом займає 1½ верстви завширшки і 2½ завдовжки. Кажуть, на горі ще й досі є руїни якихсь днедавних будівель, ніби церковів. Лівий бік гори належить до маєтності генерала Раєвського Партенит, правий — до маєтності Первушина Артрек, а середина Татарам сусідніх сіл. У Первушина 130 десят. землі; він скупив її не що давно у Строгонова та Потемкіна. Віковічні дерева величезного парку стають свідками, що вони ростуть там може з того часу, коли ні царства татарського в Криму, ні Росії ще „й на світі не було...“

Хутір Раєвського — трохи що не 400 десятин землі і між ними півсотні десятин зовсім рівної землі; а се річ вельми важна, бо на цілому південному березі Крима другого такого великого рівного обширу нема. Здаєть ся, що Партенит, як дійшов ще за Катерини до Раєвського, дак з сего роду-й не виходив... В Криму і се вельми велика річ! Говорено міні, що дехто з учених, виводячи слово Партенит з грецького Парфенос, гадає, що отут саме і був храм Діяни, і при йому-б то служила Іфігенія. Чи так воно — не скажу, але певна річ, що кримський Партенит селище днедавнє; се знати з тих руїн, що заціліли в парку: хто каже, що то останки грецької православної церкви, а хто, що там була колись давно мечеть татарська.

Далі варту уваги маєтність д. Губаніна [мілоники] Гурзуф, що межує з татарським селом такої-ж назви. Село Гурзуф стародавнє грецьке, селище Гурзувита. За селом є руїни, про які історики кажуть, що тут була фортеця, збудована підчас царювання византийського імператора Юстиніана.

Землю, що тепер належить Губаніну, першим „придбав“ собі на власність Дюк де-Рішеле; від його вона перейшла до Фундуклія [колишнього губернатора київського], а наступники останнього не що давно продали її за 250 тисячів карб. Губаніну. Губанін спорудив тут ціле „місто“ задля приїзжих і тепер ціну сего Гурзуфа становлять 4 10 міліонів. 6 чутка, що „Удільное Вѣдомство“ хоче купити Гурзуф і дає сім міліонів.

Гурзуф властиво визначаєть ся не красою свого положення або природи навкруги, а своїми будівлями. Тут маєть цілих сім готелів з 200 світлиць задля приїзжих. Тут і почта і телеграф і телефон, і лікарі, і антика і читальня, і все иньче, що треба приїзжому; але-ж і ціни і ціни! Ціни не менш ялтинських. Але на весні, в літку і в осені ліпше перебувати для здоров'я в Гурзуфі, ніж в Ялті; а на зиму все таки в Ялті якось веселіш!

Нарешті, підїздячи вже до Ялти не можна не спинити ся: в Микитівському саду [біля села Микити] і в Масандрі. Микитівський сад заведено р. 1812 з ініціативи учених того часу Паласа і Стевена. Думка була, що сад сей стане ключем, з якого брати муть рослини і дерева в сади усієї південної Росії. Думка добра, та якось недобре зреалізовано її. Опісля тут заведено школу учених садівників. Шкільний парк своїми рослинами повинен звертати на себе велику увагу: тут цілі гаї магнолій, лаврів; ціле море рож [кажуть більш 150 гатунків] і т. ин. Садам, школою, як і школою в Магарачі [недалечко] винництво кермує міністерство хліборобства. Магарачські вина тепер набрали ся доброї слави на цілу Росію і справді вони найкращі за всі кримські вина.

Що до Масандри, так гріх би був не поговорити про неї, як і про Ливадію, Оріанду і Алуку в окремих листах.

[Далі буде]

О. Я. Кониський.

* Герой з оповідань Щедріна.

Марія Стюарт.

Трагедія в 5 діях. Написав Фридрих Шілер.

З німецької мови перевіршував Б. Грінченко.

[В. Чайченко.]

— [Далі.] —

Четвертий вихід.

Ті, що й перш. Лицар Павлет та Мортімер.

Глизавета.

Ось Амїє Павлет. А що ви, пане, Нам скажете?

Павлет.

Велична королево!

От мій небіж, що тільки повернувся з далекої мандрівки, се приносить Тобі до ніг свою юнацьку щирість. Прийми її прихильно і дозволь Зрости в промінні від твоєї слави.

Мортімер

(схиляєть ся на коліно).

Хай довгі літа Бог тобі пошле І щастєм, славою вквітчає чоло!

Глизавета.

Устаньте, пане! Дома вас витаю. Багато їздили й були ви в Римі, У Франції, у Раймі. Розкажіть, Які заміри в наших ворогів?

Мортімер.

Дай, Боже, щоб назад вернулись їм

У груди стріли ті, що посилали Вони проти моєї королеви!

Глизавета.

Скажіть, чи бачили Моргана ви Та розького єпископа?

Мортімер.

Я бачив

Шотляндських всіх вигнанців, що кують Проти держави нашої заміри; Я вірив їх зажив, щоб лізнаватись Тим робом про їх заходи ворожі.

Павлет.

Приручено йому до королеви
Шотландської листи таємні, — він
Рукою вірно віддав їх — нам.

Глизиавета.

Скажіть, що-ж мають знов вони робити?

Мортімер.

Мов грозові стріла вразило їх,
Що Франція Марію покида,
З Британією стаючи до згоди;
Тепер в їх на Гішпанію надія.

Глизиавета.

Так пише й Вальсінгам мені.

Мортімер.

І була,
Що папа Сикст недавно з Ватикану
На тебе кинув, в Раймс прийшла тоді,
Як виїздив я. Перший корабель
Нам привезе її сюди.

Лейчестер.

Уже

Такої зброї Англії не страшно.

Борлейф.

Ні, у фанатика в руках вона
Страшна.

Глизиавета

(пильно на Мортімера дивлячись).

На вас говорять, що у Раймсі
В чернечих школах ви бували й віри
Зреклись своєї.

Мортімер.

Не ховаюсь я:
Що се зробив, я удавав. Се тим,
Що слугувати прагнув я тобі.

Глизиавета

(до Павлета, що подає їй папір).

Що се?

Павлет.

Це лист тобі від королеви
Шотландської.

Борлейф

(швидко хапаючись за лист).

Відайте лист мені!

Павлет

(відає лист королеві).

Простіть, лорде скарбінничий! Лист
Вона мені звеліла доручити
До власних королеві рук. Мене
Вона зве ворогом своїм, але
Я ворог тільки злим її ділам,
А що моя повинність дозволяє,
Те залюбки ладен зробити я.
(Королева взяла листа. Поки вона його читає,
Мортімер та Лейчестер розмовляють нишком).

Борлейф (до Павлета).

Що може бути у листі? Жалі
Дурні, що берегти від їх повинно
У королеви жалісливе серце.

Павлет.

Що у листі, — вона мені сказала:
Вона дозволу просить королеву
Побачити.

Борлейф (швидко).

Ніколи!

Тальбот.

А чому?

Адже неправого вона не просить!

Борлейф.

Вона не заробила, душогубка,
Тієї ласки — бачить королеву,
Бо крові прагнула її. Хто вірний
Державиці своїй, той не порадить
Зрадливо так.

Тальбот.

Як би її схотіла

Вчасливить королева, — ви неже-б
Учинок милосердний припинили?

Борлейф.

Її засуджено вже. Голова
Її вже під сокирою. Не личить
Величності державній убачати
Ту голову, що віддано на смерть.
Тоді не можна виконати присуд,
Коли її побачить королева:
Дає прощення королівський погляд.

Глизиавета

(прочитавши лист, втирає сльози).

Що є людина! Що земнеє щастє!
До цього вже дійшла ся королева,
Що перш такі надії горді мала,
Що на найстарший в християнстві трон
Покликана була й на себе брала
У думці три корони вже! Не та
Вже мова зовсім, що була тоді,
Як слухала, англійський взявши герб,
Вона облесників, що величали
Її британським островам обом
Державицею! Вибачте, мільорди!
Душа нудьгує, обнімає сум
І серце кривавить ся, як згадаю,
Яка мінлива людська доля єсть,
І як то близько і до мене лихо.

Тальбот.

О, королево! Бог порушив серце
Тобі, — небесної послухайся сили!
Важкою карою за гріх важкий
Покарано Марію й час уже
Скінчити ся її важкий покуті!
Подай же руку тій, що так упала,
І милосердним янголом ясним
Зійди до неї в смертну ніч темничну!

Борлейф.

Незломна будь, велика королево!
Хвали достойним почуттям не дай
Себе звести з шляху; не відіймай
Сама у себе волі те зробити,
Що треба! Ти помилувати її,
Обратувати — не можеш, — не клади-ж
Докору ти на себе, що знущалась,
Своїх жертви муками вбивавшись.

Лейчестер.

Зостаньмо ся в своїй межі, мільорди!
Не треба королеві мудрий мати
Від нас поради, щоб вибрати що краще.
Між королевами двома розмова
То зовсім инше є, не те, що суд.
Закон англійський, а не королева,
Марію осудив, і є достойно
Душі Глизиаветиний великий
Послухать серця доброго свого,
Коли закон не знає милосердя.

Глизиавета.

Ідїть, мільорди! Способами знайдем
З потребою погодить милосердє.
Тепер ідїть! (Лорди йдуть. Вона кличе
Мортімера, що вже біля дверей).
Стривайте, Мортімере!

Пятий вихід.

Глизиавета. Мортімер.

Глизиавета

(пильно дивить ся на Мортімера кілька часу).

Хоч молодий, ви мужність показали
Та надзвичайну силу над собою:
Хто рано так навчивсь важкого діла —
Вдавати з себе — завчасу дійшов.
Той мужніх літ і скоротив роки
Своїм науці. Пророкую вам,
Що вас на сьвіт до діл великих доля
Покликала й на щастє можу я
Сама своє справдити віщування.

Мортімер.

Високая велителько! що зможу, —
Все на послугу я віддам тобі.

Глизиавета.

Ви ворогів Британії пізнали.
Вони мене ненавидять без міри,
Невинні заходи криваві їх.
Бог досі боронив мене, та поки
Вона живе й дає надію їм,
Дає, за віщо обставати, — корона
Хитаєть ся на голові у мене.

Мортімер.

Аби звеліла ти — і вмере вона.

Глизиавета.

Ох, пане! Думала, що досягла вже
Мети, а бачу — тільки починаю!
Законові віддавши справу цю,
Хотіла рук не скривавити власних.
Вже присуд єсть. Яка-ж користь із того?
Бо виконати треба, Мортімере,
Його! И звеліти це повинна я!
Провина вся за те впаде на мене,
Я одвічати му й не можу здатись
Невинною — найгірше це!

Мортімер.

А що
Тобі до того в правім ділі, чим
Здаєш ся ти?

Глизиавета.

Не знаєте людей ви!
Чим здаємо ся — те усякий судить,
А що ми є — того ніхто не зна.
В своєму праві не впевню нікого, —
Тим дбати мушу, щоб ніхто не знав
Запевне, що вона від мене вмерла:
Найкращий захист — темрява в ділах
Таких непевних. Той найгірший вчинок,
Що в йому ми признаємось; а що
Заховане, того згубити не можемо.

Мортімер (допитливо).

Так лінш було-б...

Глизиавета (швидко).

Еге, було-б найліпше!...

О, янгол мій хранитель промовляє
Устами вашими! Кажіть же далі,
Скажіть усе, бо ви усе обачили!
Ви не така людина, як ваш гідько.

Мортімер (заликавшись).
Невже йому сказала ти про це?

Глизавета.

Еге, і каю ся.

Мортімер.

Прости старому!
У його зважливість літа взяли, —
Юнацької бо сьмливости треба
На справи небезпечні такі.

Глизавета (скоро).

Чи сьмію-ж вам?...

Мортімер.

Моя рука — твоя!
Ратуй своє ім'я, як можеш ти!

Глизавета.

Коли-б могли колись мене ви вранці
Збудити звісткою: Марія Стюарт,
Твій ворог лютий, вмерла сєї ночі!

Мортімер.

На мене здайся!

Глизавета.

Коли-ж я зможу
Спокійно спати?

Мортімер.

Твій минеть ся страх,
Як молодик засяє.

Глизавета.

Прощайте
І не журіть ся, пане, ви, що мушу
У тежраві свою ховати вдячність:
Щасливих Бог — мовчаннє. Найщирішій
І наймилішій спілки, що їх
Зав'язує таємниця сама. (Виходить).

Шестий вихід.

Мортімер (сам).

Іди, облудна лицемерко, геть!
Як ти лютий одурюєш, так я
Теж одурю тебе. Тебе ізрадить —
Се діло гарне, праведне. Підхожий
Хіба до думогуба я? Хіба
У мене на чолі замір алочинський
Ти прочитала? Здай ся-ж ти на руку
Мою і вдерж свою! Вдавай із себе
Перед людьми побожну, милосердну!
Надійсь на мене нишком, що убю,
І часу дай її об'ратувати!

Мене підняти хочеш. Оддалік
Показуєш велику нагороду —
Хоч би й сама була з своїм коханнєм!
Хто, байубожча, ти? що можеш дати?
Мене нікчемне сяєво від слави
Не вабить: в її усій в житті принади!
Краса, коханнє, молодість круг неї
У радісному сяєві витають,
На грудях в неї — щастє-раюваннє, —
Ти-ж жертвєс добро самє даруєш.
Єдиного найвищого, того,
Що все життя нам закрашає, як
Себе забувши і сніявши з щастя,
Дарує серце серцеви його —
Вінця жіночого не мала ти:
Коханнєм не вищасливила нікого.

Діждатись лорда муму, лист її
Віддати. Нелюба річ! Його ніколи
Я не любив. Я хочу сам її
Об'ратувати і хочу мати сам
Я небезпечність, славу й нагороду!...
(Хоче вийти і стріпати си з Павликом).

Семий вихід.

Мортімер. Павлик.

Павлик.

А що тобі казала королева?

Мортімер.

Нічого, так... важливого нічого...

Павлик

(дивить ся на його поважно)

Ось слухай, Мортімере: небезпечний,
Слизкий той шлях, що ти ступив на його:
Принадна королівська ласка й прагне
Шаноби молодість. Гляди, щоб це
Тебе не збило з доброго шляху.

Мортімер.

Та ви-ж самі сюди мене ввели.

Павлик.

Жалкую сам! Не при дворі царськóму
Наш рід зажив собі і чести й слави.
Держись, небоже! Дорого занадто
Ти не купиш, сумління не ламай!

Мортімер.

Та що се ви? Чого такі турботи?

Павлик.

Вона тобі багато обіцяла...
Її облесній мові ти не вір!
Аби зробив, — вона тебе зречеть ся
І щоб себе невинною зробити,
Помстити ся за криваве діло, що
Сама звеліла.

Мортімер.

Що? криваве діло?

Павлик.

Облиш ховатись! Знаю добре я,
Чого вона від тебе вимагала:
Надість ся, що молодість твоя
Слухняніша, бажавши слави, буде,
Ані-ж моя заохолділа старість.
Ти згодив ся? чи згодивсь ти?

Мортімер.

Мій дядьку!...

Павлик.

Як що ти це зробив, то проклинаю,
Зрікаю ся тебе!

Лейчестер (входить).

Дозвольте, пане,

Сказати мені слівце з небожем вашим.
Велику ласку має королева
До його й хоче, щоб йому віддати
Під догляд цілковитий леді Стюарт,
Надіючись вона на його чесність...

Павлик.

Надість ся вона? Гаразд!

Лейчестер.

Що, пане?

Павлик.

Нехай надість ся на його! Я-ж
Надію ся на себе й на свої
Обидва невиснуці ока, лорде!
(Виходить).

Осьмий вихід.

Лейчестер. Мортімер.

Лейчестер (здивувавшись ся).
Що з їм зробило ся?

Мортімер.

Не знаю я.
Та віра несподівана, яку
Мені подарувала королева...

Лейчестер

(дивить ся пильно на його).

Чи варті-ж віри, лицарю, єсьте?

Мортімер

(так саме дивлячись).

Я вас про те-ж питаю ся, мільорде.

Лейчестер.

Ви нишком щось мені сказати хотіли.

Мортімер.

Вневіть перш, що можу я сказати.

Лейчестер.

А хто-ж за вас мене вневинити може?
Ви не ображуйтесь, що я не вірю!
З двома обличчями вас бачу тут:
Одно повинно бути невідмінно
Облуднєс. Яке-ж правдиве єсть?

Мортімер.

Такого-ж я і вас, мільорде, бачу.

Лейчестер.

Хто-ж перший виявить свої думки?

Мортімер.

Кому се безпечніше.

Лейчестер.

Ну, то — ви.

Мортімер.

Ні, ви! Бо ви, могутний лорде, словом
Єдиним знищити можете мене,
Мої-ж слова пошкодити не можуть
Нічим ні рангови, ні силі вашій.

Лейчестер.

Ви помиляєтесь. Я справді маю
Велику силу в ниньшому всьому,
Але у делікатній справі цій,
Що маю вашій вірності я звірити,
Найбезсиліший я при цім дворі, —
Найжизернійше свідчення мене
Зіпхнути з моєї високости може.

Мортімер.

Коли мене лорд Лейстер усевладний
Ушанував таким признаннєм, — я
Про себе думати сьмію трохи вище
Й великодушности подати приклад.

Лейчестер.

Ви звіртеся перший, теж зроблю і я.

Мортімер

(швидко виймає листа).

Се вам шотландська королева шле.

Лейчестер

(заликавши ся, швидко хапає листа).

Кажіте тихше, пане! Що я бачу?

Її портрет! (Цілує його і розглядає в німій
радості).

Мортімер

(осто пильнуючи Лейчестера, як той читає).

Тепер вам вірю, лорде.

Лейчестер

(швидко прочитавши листа).

Ви знаєте, що писано в листі?

Мортімер.

Я — ні.

Лейчестер.

Але-ж вона запевне вам
Те звірила.

Мортімер.

Нічого не звірила,
Але сказала, загадку мені

Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS
URBANA-CHAMPAIGN

Ви відгадаєте. І справді це
Є загадка мені, що граф Лейчестер,
Улюбленець Близаветин, ворог
Марії при людях, її суддя,
Є той, від кого у своїй недолі
Ратунку королева жде, — одначе
Се так, бо виявляють ваші очі
Усе, що почувате до неї.

Лейчестер.

Скажіте перш мені, як сталося це,
Що так піклуєтесь про неї палко
І чим у неї ви придбали віри?

Мортімер.

Це можу коротко сказати: я в Раймсі
Свої віри зрік ся і до Гізів
Пішов у спілку. До Марії лист
Від раймського єпископа вчинив,
Що стала вірити вона мені.

Лейчестер.

Про те, що віру відмінили, — знаю,
І в мене це до вас збудило віру.
Подайте руку і простіть мені,
Що я не зважувався відразу. Мушу
Занадто бути обережним: Бюрлейф
Та Вальсінгам ненавидять мене,
Вони на мене сіті закидають, —
То вас могли послати, щоб мене
У ті загнати сіті.

Мортімер.

Як помаду
Ступає тут такий великий льорд!
Мені вас, графе, шкода.

Лейчестер.

Кинувсь би
Я радісно на груди вірні, де
Нарешті міг би я знайти полегкість
Від примусу і довгого й тяжкого.
Дивуєте ся ви, що скоро так
Я до Марії відмінився. Хоча
Її справжнім ворогом я ще ніколи
Не був, а примус зробив, що став
Її супротивником. Її ще здавна
Призначено мені — раніше ще,
Ніж за Дарієля віддалась вона,
Як ще вона була в державнім сльві.
Тоді байдужно щастє це від себе
Я відіпхнув, — тепер же у темниці
І край труни її шукаю я,
Відаючи життя під небезпечність.

Мортімер.

Великодушний вчинок!

Лейчестер.

Відмінилось
Становище з тогò часу. Тоді
Шукав я слави, гонору і тим
Байдужий був до молодості й вроди:
Здавалось, що мені Марії мало,
Бо сподівався — англійську королеву
Здобуду я.

Мортімер.

Відомо, що вона
Вас уподобала за всіх мужів.

Лейчестер.

Здавалось так, лицарський пане. Нині-ж,
Як десять років загубив я марно
На невипущі заливання ті,
На примус той зненависний, — о, пане!
Все серце розриваєть ся і хочу
Я вилити словами давній гнів.
Вважають за щастивого мене...

Коли-б же відали, яким кайданам
Позадріли! Віддав я десять років
Гірких кумирів її пних,
Як раб скорявся усім вередуванням,
За іграшку її всім примхам був,
Мілований та люблений сьогодні,
А завтра вже відіпхнений ізгорда,
Коханням і суворістю однако
Намучений, немов невільник той
Щочасно у стоокого невірства
Під доглядом, під допитом, немов
Маленький хлопчик; мовчазний слуга
Найпослідуще лаяний!... О, ні,
Немає слів, щоб висловити муку
Пекельную!...

Мортімер.

Мені вас, графе, шкода.

Лейчестер.

І ось тепер віднято нагороду!
Приходить инший і грабує те,
Що я так дорого здобув, так тяжко!...
Муж молодий приходить і втрачаю
Я всі права, що вже їх мав, і мушу
З тієї високости геть зійти,
Де довго так найпершим я блищав!
Не тільки, що не одружу ся з нею, —
Приблуда цей відняти може й ласку
Її до мене, — жінка бо вона,
А він кохання вартий.

Мортімер.

Катеринин
Він син і лестоців у добрій школі
Учивсь.

Лейчестер.

Так всі мої надії гинуть,
Руйнуєть ся все щастє й я шукаю
За вищо вдєржатись і очі знов
До першої надії повертаю:
Марії образ у зваблєвм сльві
Знов перед мене став, і знов краса
Та молодість своє вернули право.
Вже не холодне славоблюство, — серце
Зрівняло двох, і почуваво добре
Тепер, який великий скарб згубив!
Лякаючись я бачу, у якій
Великі муки сам штовхнув її.
Тепер прокинулась надія в мене
Обратувать її й за себе взяти.
Мені щастить, що через певні руки
Переказати можу їй про сю
Відміну в почуваннях; лист же сей,
Що принесли, впевня, що вже простила
Вона мене й коли я обратую
Її, — вона мою хоче бути.

Мортімер.

Щоб ратувать її ви не робили
Нічого, попустили осудити,
Самі стояли ви за сматний присуд!...
І чудо мусіло зробитись, мусів
Сьвіт правди осиять мене, — небожа
Люднї тій, що догляда її, —
У Ватикані, в Римі мусів Бог
Її несподівано ратовника
Приготувать, а то-б вона не жала
Яким шляхом удати ся до вас.

Лейчестер.

О, скільки я намучив ся із тогò!
Її в той час від Тальбота із замку
У Фітрінгай перевезли й дали
До дядька вашого під острий догляд, —
Замкнули ся усі шляхи до неї.

Перед людсьмй я й далі мусів бути
Її ворогом. Але-ж не погадайте,
Що мученицю допустив би я
До смерті! Ні, я мав надію й маю
Цього не попустить, аж поки спосіб
Знайду її обратувати зовсім.

Мортімер.

Вже знайдено. Ви звїрились мені
І за те так саме вам признаюсь,
Що хочу визволить її і тим
Я тут. Готове все! А поміч ваша
Віщує нам щастливого кінця.

Лейчестер.

Що кажете? Страх обніма мене...
Невже ви хочете?...

Мортімер.

Еге, я хочу
Темницю силоміць її відчинити.
Товаришів я маю й все готове.

Лейчестер.

У вас товаришів? Біда! В яке
Мене втягли ви небезпечне діло!
І знають і про мене ваші друзі?

Мортімер.

Та не турбуйтеся так! Без вас по чато
Без вас воно й зробило ся-б усе,
Як би вона сама не забажала
За свій ратунок дякувати вам.

Лейчестер.

Так можу певний буги, що мого
Ім'я нема у вашім товаристві?

Мортімер.

О, заспокоїтесь, графе! Як? і ви
Вагаєтесь, почувши, що приходить
Пособа вам? Ви хочете Марію
Обратувати і за себе взяти,
Знаходите, несподіванись, друзів,
Вам небо посипа найкращий спосіб, —
Ви-ж більш збентежились, ніж ізраділи.

Лейчестер.

Обратувати силоміць? О, ні!
Занадто небезпечно буде це.

Мортімер.

Так саме й гаяти ся небезпечно.

Лейчестер.

Ні, зважитись на це пік не можна.

Мартімер (гірко).

Не можна — вам, бо хочете її
Ви мати, ми-ж — обратувати тіль-
Тим не такі ми обережні... [ки...]

Лейчестер.

Ви

Швидко вже дуже в небезпечній справі.

Мортімер.

Ви надто обережні в справі чести.

Лейчестер.

Я бачу сіть, що обвиває нас.

Мортімер.

Я-ж чую мужність розірвать її.

Лейчестер.

Це божевільний запал, а не мужність.

Мортімер.

Не сміливість і вапа обережність.

Лейчестер.
Як Бабінгтон ви хочете скінчити.
Мортімер.
Ви-ж як Норфольк не хоче робить
Великодушню.

Лейчестер.
Молоду свою
Норфольк не вів з собою у безодню.

Мортімер.
Та показав, що був її достойний.

Лейчестер.
Загинем ми — занепасти ми.

Мортімер.
Не визволим її, себе жалівши.

Лейчестер.
Роздуматись не хочете, поради
Не слухаєте ви, і все, що досі
На добрий шлях направлено було, —
Те все ви знищете в сліпій завзяті.

Мортімер.
І чи не ви направили його?
Щоб ратувати її — ви що робили?
А що, коли я був би лиходій
Такий, що згодився-б її убити,
Як те мені веліла королева,
Як дожида вона того від мене?
Яким же робом мали ви її
Життя оборонити?

Лейчестер (уражений).
Невже кривавий
Оцеї наказ дала вам королева?

Мортімер.
Зо мною помилила ся вона,
Як з вами Стюарт.

Лейчестер.
Згодили ся ви?
Мортімер.
Щоб інших рук вона не підкупляла, —
Я обіцяв свою.

Лейчестер.
Гаразд зробили!
В кривавім ділі цим на вас вона
Надію мати ме, — тим часом присуд
Без виконання зоставатись буде,
Ми-ж виграємо час.

Мортімер (нетерпляче).
Його ми втратим!
Лейчестер.

На вас вона здалась і тим ще більш
Вдавати буде з себе милосердну
Перед людьми, а хитрощами може
Побачить ся з Марією умовлю
Її, — цей вчинок її ізважає руки,
Бо правду Бюрлейф каже: присуд той
Не можна виконати, коли її
Вона побачить. Так, я спробую... усе
Зроблю, що сила...

Мортімер.
Що-ж нам буде з того,
Коли уздрить, що я дурив її
І жити не Марія? Чи не так
Зостанеть ся усе, як перш було?
Вона ніколи вільна вже не буде:
Найлегше може бути їй — довічя
Неволя. Ні, скінчити все повинно
Однім учинком сміливим! Чому
Не хоче почати зараз? Сила
В руках у вас: узбройте шляхту в замках
У ваших багатьох — і з вами військо!
Марія має ще багато друзів:

Рід Говардів, лицарський Персі рід
Хоча не мають вже голів старших,
Та на героїв ще вони багаті
І тільки ждуть, щоб дужий лорд почав.
Ховать ся годі! Навпростець ідть!
Як лицар боронить свою кохану!
Ідть за неї в бій! Аби схотіли, —
Скорить ся вам англійська королева:
Її завабте в замок свій, — вона-ж
Бувала часто з вами там. З'явіть ся
Як муж їй там, кажіть як володар
І доти там держіть її, аж поки
Вона Марію випустить на волю.

Лейчестер.
Дивую ся я й стражаю ся: до чого
Доводить божевілля вас! Невже
Не знаєте ви Англії й того,
Що в цім дворі жінок царювання
Всі розуми звязало. І даремно
Ми духу тут геройського шукали-б,
Щоб перш колись в цім краї процвітав:
Все жінці вже скорилось і нема
Вже більше мужности ні в якім серці.
Послухайтесь мене: так необачно
Не важтесь... Хтось іде: ідть!...

Мортімер. Марія
Надієть ся. Невже слова порожні
Її принесу?

Лейчестер.
Скажіть, що присягаюсь, —
Кохати му її до віку я.

Мортімер.
Кажіть самі! Нести ратунки їй
Я згоджуюсь, а не кохання ваше.
(Виходить.)
[Далі буде].

Т. Шевченко в дорозі заслання.

[2 серпня 1857-ого року до 27-ого березня 1858-ого року].

Критично-біографічний нарис.

Написав О. Я. Кониський.

[Далі.]

Куліш, надруковавши „Оповідання“ Марка Вовчка, а далі і II-ий том „Записок о Южной Руси“, переслав їх до Шевченка. „Посилаю тобі, брате Тарасе, „Оповідання“ Вовчка. Бач, які дива творять ся: уже й каміння починає вопіяти! Де-ж пак не диво, що Московка преобразилась в Українку, та такі повісти удрала, що хоч би їй тобі, мій друже, так прийшлося би в міру. Як то ти їх уподобави? Пиши щиро, бо ти у нас Голова на всю Україну. Пишуть до мене з Москви, щоб у московському журналі [„Русская Бесѣда“] що небудь твоє напечатати. Не квап ся на сєє, мій голубе, до якого часу. Одно, що треба тобі спростовати дорозу до столиці, а друге — треба тепер з великою увагою роздивляти ся, що напечатати, а що їй придержати. Слава твоя письменська тепер на зеніті; то вже треба оглашати себе голоснішим ділом, а не аби-яким. Після року 1847-ого ждуть від тебе земляки річий великих, а після вже й малими до їх обізвав ся. От як би Ти Гуса згадав, або на ново скомпопував. Ми знаємо тільки початок:

„Крутом тіснота і неволя, А на апостольським престолі
Народ закований мовчить, Чернець годований сидить...“

У 4-ій книжці „Р. Бесѣды“ єсть дещо про Гуса, прочитай тай виведи свою красну мову про його. Коли є у тебе гарні

вірші і без Гуса, дак пришли перше міні їх на перегляд, щоб пішло воно з моєї руки, як „Наймичка“, котрої, сам бачиш, я не зіпсував. Щиро кохаю твою мову і не пожалую часу переписати, що вона внушила. Нехай не виходить між люди розхистаною і простоволосою циганкою, а явить ся гарною дівчиною, отцею дочкою, щоб з дочки знати було й батька.“¹⁾

Шевченко тоді ще не відав, що псевдонімом „Вовчка“ підписуєть ся жінка Опанаса Марковича — Маруся; про се він довідав ся тільки 8. грудня і бажав до неї написати і подякувати „за ті радости, яких надає її книжка натхнена“.

Другий том „Записок о Южной Руси“ дуже сподобав ся Тарасови. Дякуючи Кулішеви за його, він в листі 5/17 грудня пише: „Спасибіг тобі за „Наймичку“. Чи не знайдеш там у панночки-хуторяночки в альбомі і мого Івана Гуса? Добре-б було, як знайшов; а то шкода буде, як пропаде. Що за дивний чоловіг Л. Жемчужников! Поцілуй його за мене, як побачиш. Ще ось що: як би міні хотіло ся, щоб ти свої „Записки о Южной Руси“ зробив періодичним виданням, от як журнали. Нам з тобою треба добре поговорити об сім сьвятім ділі...“²⁾

¹⁾ Чалий: „Жизнь и творчество Шевченка“, т. II, „Записки“, стор. 174.

Тут саме до речі треба сказати дещо про поему „Наймичка“, тим паче, що один з наших письменників Франко, змагається, що сю поему Шевченко написав після повісті „Наймичка“, написаною мовою велико-руською. Річ відома, що Шевченко манускрипти своїх творів зіставляв у різних своїх приятелів. Останнім разом перед арештом, їздячи по Чернігівщині в лютому і березні р. 1847, він збирав свої манускрипти, гадаючи улаштувати що можна задля печати. Виїздячи від Андрія Лизогуба з Седнева, Тарас лишив у його чимало своїх ще надрукованих творів; між ними була і українська поема „Наймичка“. Коли Лизогуб довідався, що Шевченка арештовали, йому зовсім натурально можна було сподіватися, що і його не мине ревізія. Тим то він, замість того, щоб палити Шевченкові твори, як се інші люди зробили, заховав їх десь в стріху і там в доброму секрету береглися вони. Без сего, певна річ, Україна не побачила-б ні „Наймички“, ні „Стодолі“, ні „Псалмів Давидових“, ні чимало інших. Коли Куліша визволено з неволі, брат його жінки, Білозерський, поїхав в Седнів, забрав у Лизогуба Шевченкові твори і через Л. М. Жемчужникова переслав їх до Куліша в Петербург. Куліш тоді саме лаштував свій II-ий том „Записок“ і туди завіз і „Наймичку“. Але тоді саме, се-б то з початком р. 1857, йшла робота графа Ф. П. Толстого про амністію задля Шевченка. Куліш добре відав, що „Наймичку“ написав ніхто як Шевченко і написав її, як каже він в листі 18. липня 1845 р. „ще до свого москалювання“; але тямив і те, що під той час незручно було виводити в печаті наймення Шевченка, яко українського письменника, тим то він і надрукував „Наймичку“ без авторового наймення; кажучи в передмові, що поему списав з альбома у однієї української панночки. Тепер знаємо вже, що та „хуторянка“ був Андрій Лизогуб.

Того-ж таки часу Куліш надрукував в Петербурзі свою „Граматку“. Варенцов, вернувшись 10. грудня з Петербурга, привіз Тарасови з Москви від Осипа Бодяньського нову книжку його „О времени происхождения славянских письмен“, а від Куліша „Граматку“. Тарасови подобала ся остання; він каже,¹⁾

¹⁾ „Записки“, стор. 150.

що вона „скомпонована гарно, розумно і благородно; що се перший вільний промінь того світу, що може зазірнути до здавленої панамі голови невольників“. Про отсю „Граматку“ і Костомарів писав до Тараса, що „вона порадовала його, та не так вона сама, як думка писати для народу. Приходить час проснути ся нашому люду і розумом працювати. Треба, щоб по селах учили дитвору по нашому, а на те треба того, з чого учить ся. Міні здається, що погляд Кулішів не годить ся до букварів: народу треба тепер не лагоминків, а твердої тверезої страви. Тепер нам треба граматики своєї мови, короткої історії натуральної, короткої географії та космографії; книжки про закони, на скільки вони потрібні для народа“.¹⁾

Тут варто до слова сказати, що погляди на освіту народньої мови, погляди на потреби і зміст підручників, — взагалі погляди на потребу освіти реальної зійшли ся однаковісенько, наших старіших братів-письменників і наші, се-б то молодих тоді ще парубків. В сій справі погляди „батьків і дітей“ ні в чому у нас не відрізнялися.

Та система освіти, про яку Костомарів писав до Тараса, панувала по недільних школах на Україні, принаймні в Полтаві ми і без книжок учили дитвору по українськи тому, про що пише наш історик. Небавом і книжечки такі були скомпоновані. Я подав до цензури власні рукописи географії, історії і про закони, потрібні селянам в життю щоденному. Нічого того цензура не вернула, окрім арифметики та прописів.

Куліш, як відомо, не гадав обмежувати ся „Граматкою“; він писав до Тараса, щоб поробив малюнки до історичних дум наших і до своїх ліпших віршів, а „ми виріжемо ті малюнки на дереві, напечатасмо фарбами трошки краще від лубочних московських і продавати мемо по 2—4 шаги [1—2 копійки] і будуть вони продавати ся по всіх ярмарках і наліплювати ся у кожній хаті, замість московсько-суздальського плугавства... Я й сам би понамалював, та у мене ті обриси не будуть такі характеристичні, як у тебе. Ти як не поведеш пером, то все воно закарлюється по художницьки...“²⁾

[Далі буде].

¹⁾ Чалий, стор. 116.

²⁾ Чалий, стор. 122.

Ще кілька слів про драматичний конкурс Виділу краєвого.

Проф. Грушівський подав в 5-тім числі „Зорі“ огляд чотирох преміюваних і трох непреміюваних творів з сегорічного конкурсу Виділу краєвого, котрі він признав найліпшими зпоміж всіх творів, на конкурсі надісланих. Я вповні годжуся з проф. Грушівським втім, що тих 7 творів що до літературної і сценічної вартости стоїть значно вище від решти 8 на конкурсі надісланих, думаю однак, що не без інтересу буде згадати про ті останні а то іменю з кількох причин.

Передовсім в деяких з тих творів слідно будь-що-будь крихту таланту, так, що автори їх при дальшій совітнім труді, при праці над власним образом і пильній та старанній обсервації життя і его відносин, могли би дійсно на тім полі трудитись з користю для рідної літератури, а для таких людей піднесенє хиб їх творів може принести не малий хосен. З другої сторони, понадсилано на конкурс такі літературні „страшилища“, що слід показати їх світові хоч би для науки, „як не належить писати драматичних творів“ а не менше для спонуканя тим способом авторів, щоби дорогий свій час обернули на труди більше хосенні для суспільности і їх самих і вилічилися раз на завше з маної авторства на тім полі.

До творів першої категорії належить передовсім твір: „Побороли — або Правда і в морю не потоне — поважна комедія зі сльозами і танцями, основана на галицьких політико-суспільних відносинах в 5 діях“. Зміст сего твору єсть слідуєчий:

Яроцький богатий ділич і посол „райхсратний“ сидить у Відні. В добрах господарств сина Олександра, неясна до-

сить натура з авантюричною минуваністю, і клкшниця Загайдовичева, давна любовниця графа, при котрій висить неслюбний син єї з графом, Валерко, молодий нероба. В дворі пробуває також Ольга, укінчена пенсіоністка, котру виховав молодий Олександр Яроцький і в котрій сам любить ся. В Ользі любить ся також Валерко. Олександр потроха демократ; доказом того суть і обжинки, які справляє в дворі, на котрих танцює з дівками. Серед обжинків з'їздить несподівано Яроцький-батько — interregnum в дворі перериваєсь. Загайдовичева викриває Яроцькому любов Олександра до Ольги. Він прирікає їй забезпечити будучину Валерка і оженити его з Ольгою. Наступає конфлікт між батьком — котрий пропонує подружжє з багатого Віденкою а сином, котрий демократичними поглядами ранить аристократичне серце батька і не хоче чути о тім подружжю. Батько грезить єму прогнанєм і видідиченєм — Олександр обстає при своїм. Відтак Яроцький нападає Ольгу і заявляє, що ніколи не признає єї синоюю. Ольга зрікає ся Олександра, однак Яроцькому сего не досить. Він хоче силою віддати єї за Валерка, а коли вона опирає ся, велить єї відвести тайком в ліси до вдови Горини. Ольга сидить в лісах, єї тероризують, страшать вязницею, викрадають її свідокства. Вкінці страшать єї, що їде комісія єї арештувати, вона біжить до комори і вішає ся. Однак приходить не комісія а Олександр з товаришами, котрі відтинають Ольгу з шнурка і приводять до життя. Старий граф потрясений тим випадком, як не менше і тим, що Олександр хоче кидати єго дім і йти на управителя, кличе его на розмову, котра має передовсім політичний

характер. Граф проєктує, щоби Олександр, маючи прихильність люду за собою, використав її для польсько-шляхотської ідеї. Олександр заявляє себе Русиним-демократом і прихильником русько-народної ідеї і виходить готовий до вистави. Нараз наступає зміна. Граф розніжує ся, годить ся на подружжя Олександра з Ольгою, оставляє єму добра а сам іде у Відень.

Авторови сеї комедії годі відмовити всякого таланту і особливо що до сценічного укладу, річ поведена місцями навіть зовсім щастливо. Видно, що автор знає сцену, діяльог у него живі, акція іде не скучно. Та помило того, твору сего не можна називати удатним ані навіть поручити єго до виставлювання на сцені. В комедії тій разять передовсім неконсеквенції в поведеню поодиноких характерів і неправдоподібні зовсім ситуації. Видно, що автор за мало підглядає і студіює дійсні відносини життя а більше спускає ся на продукти власної фантазії. Таких типів, які представляє автор, нема у нас зовсім, а коли зображені ним події опиратись мають на галицьких політично-суспільних відносинах, то припустити треба, що автор або відносин тих зовсім не знає, або зображає їх такими, якими їх бачити бажає а не такими, якими суть дійсно. Таких оказів, як Яроцький, Олександр нема ще доси в нашій суспільности. Сам Яроцький неконсеквентний і зміна, яку бачимо в него в останній акті не лицьов зовсім з характером єго, так, як представив автор єго в діях попередніх. Ще більше неясний і невизначний характер Олександра. Демократизм єго лежить лише в словах, бо не бачимо ніяких фактів, котрі би виявляли єго таким на ділі. Уведенє Ольги і сцени в лісі — неприродні і неймовірні. Намірене самоубийство Ольги неумотивоване і будить несмак, у автора видно замилованє до т. зв. Räubergeschichten, а неприродність єго головний гріх. Судячи після язика — автор є Галичанином: мова не всюди чиста, нерідко подібують ся польонізмами.

Близькою до сеї комедії під багато взглядами є драма в 4 діях т. з. „*Жерта*“. Зміст єї ось який:

Броніслав Менціжинський, задовжений обиватель, старий кавалер, живе життям звичайного шляхтича, нероба і по дилетанцьки займає ся археологією і нумізматику. Єго управитель Едвард Коцуркевич і посесор Моріц Фрайбергер, омотують єго сітєю спекуляцій, і скуповують єго довги, щоби опісля загарбати єго майно. В сусідстві живе родина капітана Кленовича, котрий має дві доньки, дуже гарну але дуже слабку Вікторію, і менше гарну а енергічну Катерину. При Кленовичах живе тітка Зофія, котра хорє на даму і має вплив на Вікторію. Товариство доповняють парох о. Терентій Володарюк і єго син др Микола, молодий кандидат адвокательський. Броніслав і др Микола люблять Вікторію а Вікторія і Катерина — Миколу. Вечером в саді Броніслава — блукають всі ті особи і говорять страшно довгі монологі і діяльогі; вкінці Микола оєвдчає ся Вікторії і за хвилину ховає ся в корчі, щоби наділухувати залишня до неї Броніслава. Вікторія вибирає Броніслава — хоч знає, що єго не любить. Микола дізнавшись о тім з розпущи оєвдчає ся Катерині і іде до Боснії. Вікторія вийшла за Броніслава — обоє поїхали до Риму, де Броніслав умер. Тимчасом в дома умерла єї мати. Кленович і Катерина ждуть повороту Вікторії. Микола вже вернув з Боснії і є поки що судженням Катерини. Прибуває Вікторія, наступають сцени розпущи. Фрайбергер і Коцуркевич представляють Вікторії єї руйну маєтку. Коцуркевич жертвує їй свою руку і маєток, що вона з погордою відкидає. Приїждить Микола, єго давня любов до Вікторії відживає на ново. Катерина дорікає сестрі, що вона з собою носить нещастє, а Вікторія заживає отрую і умирає. Над єї труном дорікає батько тітці Зофії, що се жертва єї підлоти.

Штука та передовсім не заслуговує на назву драми. Єе радше драматизована повість. Страшно довгі і нудні діяльогі роблять єї неможливою на сцені. Характери зовсім неможливі. На світї нема ані таких обивателів Броніславів, ані таких капітанів, ані таких женщин. Брак всякої психології. Ситуация сестер зовсім неприродна, як і захованє їх серед тої ситуації. Події не умотивовані. Не вказано, чим Зофія має такий вплив на Вікторію особисто, що Микола і інші зна-

ють вже перед тим о банкрутстві Броніслава, а Кленович не виглядає зовсім на чоловіка, уганяючого за багатством. Ціла Вікторія дуже неконсеквентна. Єї слабкість волі не лицьов з таким кроком як самоубийство. Неконсеквентна і Катерина. З єї енергією не лицьов дивні відносини єї до Миколи, а і у него знов зовсім неоправдані суть такі скоки як нагле перекидуванє від одної до другої сестри. Річ ціла робить вражінє неспачне. Язык не всюди чистий — стиль місцями не руський. І тая штука, судячи після язика вийшла з під пера галицького Русина.

Зовсім безпретенсionalні але зовсім без вартости суть два драматичні образи написані автором з України, п. з. „*Гамалія*“ і „*Отці і діти*“. Перший з тих образів єсть властиво збіркою сцен гуртових, діяльогів любовних та сьпівів, зложених своєю дорогою кілько віків пізнійше від того часу, в котрім велить автор сьпівати їх дієвим людем. Всі ті гуртові сцени, діяльогі та сьпиви, кождий для себе можуть подобати ся і публіка може їх слухати радо, але все разом взяте не творить властиво ніякої цілости і не має ніякого змісту. Головна дієва особа зове ся не знати властиво для чого Гамалія, бо в цілім творі ані одно місце не вказує на які будь єго діла а головну особу штуки без шкоди можна називати кождим другим іменем.

„*Отці і діти*“ пригадує змістом „Наталку“, тільки літературна вартість сего твору як земля а небо в порівнянню до безсмертної комедії Котляревського. В змісті сеї штуки тая лише від „Наталки“ ріжниця, що старий жених [се-б то вольний в „Наталці“] є тут для відміннї батьком молодого жениха, котрий не перестає дурити, хоч син женить ся з єго любкою а мучить себе завистію і з роспущи та зависти умирає. Фабула штуки неправдоподібна і відражаюча. За те язык в обох тих творах справді гарний.

Між творами присланими на конкурс стрічаємо дальше пєсу „*Безталанни Маруся*“ — побутовий малюнок з стародавнього життя в 4 актах“. Єе удраматизована повість Миколи Костомарова „Чернигівка“, котру в Галичині приладив був на сцену пок. Осип Барвінський. Заходить лиш зміна в назвах осіб і ролю московського воеводи Чоглокова з „Чернигівки“ дає тут автор польському шляхтичеві Дембовичеві. Впрочім стійність сего твору так під літературним як і сценічним взглядом мала.

До штук конкурсних, про котрих зміст згадуємо для самої куріозности належить передовсім 5 актова драма (!) п. з. „*Честь і Любов*“. Фантазия незвісного автора подає тут річ слідуєчого змісту: Укінчені матуристи закипають ся в шинку і говорять таке, чого певно і сам автор не розбере. Надходить Лев Ручацький властитель дібр з братаницею Олесею, на вид котрої один з товаришів Василь дізнає зворушення. Ручацький з братаницею сєйчас відходять. Відтак приходить Роман Варнич, властитель малої поєїлости (!) з донькою Олею і також відходять. Се акт перший. В другім акті бачимо весіє Василя з Олею. Гості бавлять ся „пташка“, надходять селяни з грагуляцями для Василя, котрий є тепер народним учителем. Селян хотять брати до „пташка“ (!) Дальше зачинають говорити про політику, про Русь-Україну, зрадників-запруданців, кацаїну, Поляків — все в суміші і без сенсу. Вкінці просять до вечері а в двері входить Олєся, Ользі і Василеві. Бог знає длячого, робить ся недобре Олєсі, Ользі і Василеві. В третім акті бачимо Василя жонатого. При них живе тесть і Олєся. Василь любить Олєсю. Жінка і тесть єго підозрівають — сцени супружї, сцени умилування. Четвертий акт має представляти сон Василя. На майдані він голубить ся з Олесею. Надбігають єго шкільні товариші і глумують з него. Паниці, баби надходять і дорікають залоблєнням, котрі чогось стоять недвижно і охкають. Вкінці вносять караванярі помершу Олю — Василеві серце пукає і він умирає. Страшні Räubergeschichten. В пятім акті Василь будить ся зі сну хорий і Оля уговорює єго. Знає, що він любить Олєсю і рада би єму ся уступити але надіє ся стати матерію. Се визнає Василеві а сама кудись вибігає. Надходить Олєся, наступає дуже горяча сцена любовна, котра так впливає на Олєсю, що вона рішає ся зробити екзамєн на учительку! Василь цілує єї пристрастно і кінчить штуку ондиком! „*Честь і Любов*“! В цілій штуці

ані провідної гадки ані звязи. Ніяких характерів, ніякої кон-секвенції, люди неможливі, ситуація неправдоподібна, мова погана. Діяльogi і сцени гуртові прямо без сенсу. Дівки люди, вічно щось ніби не договорюють, з чого виходить нісенітниця. Дотепи несмачні, в роді: „to ci Jasiu, nieboże, pokazać go ludowi, aczkolwiek, owszem panie dzieju, halt mau, pekno, gut gebrüllt, i t. и. Взагалі ніякої вартости і прямо неможливе.

Штучі „Честь і любов“ під виглядом карикатурности як раз під пару „Роман Вільховецький“, трагедія (!!) в 5 діях і аж 7 відслонах“. Попадання Олександра любить медика Вільховецького, однак родичі велють їй іти за часткового властителя Станіслава Табачинського, дурня і банкрута. Причини того не поясняє автор, протинно представляє родичів Олександри яко людей розумних і люблячих свою доньку, тож тяжко зрозуміти, длячого вони волять банкрутанка як медика. Цілий I. акт сходить на безпредметових розмовах Олександри з сільською дівчиною Наталкою а відтак з родичами. Акт дуже довгий і непотрібний. В другім акті бачимо каварню у Відні. Кельнер говорить довго до себе глупі „віци“, далі приходить Вільховецький, що зробив як раз докторат, читає в газеті про вінчанє Олександри з Табачинським і веде з собою монольоґ на 7 карток — а відтак сьпіває. Описля засипляє і в уяві бачить сонні образи [в каварни], в котрих его вітчим являє ся ему і завіщає пімсту на Табачинським. В третім акті подружені Табачинські говорять неможливо довгі і неможливо глупі діяльogi. Відтак Табачинський відходить а до Олександри закрадає ся Вільховецький. Сїдує сцена любовна. Олександра з початку опирає ся а відтак пристає. Вільховецький обдумує плян убити Табачинського і приєднує до сего поміч старого слуги Петра. Четвертий акт дїє ся знов у Табачинських. Олександра сидить з матерію, що приїхала до неї в гостину. Батько помер. В страшно довгих діяльogaх говорять про те, що Олександра нещаслива. Відтак Табачинський індагує служницю що до Вільховецького. Служниця не хоче признатись, він єї бе і виганяє, Олександра уймає ся за нею, почім наступає суперечка між супругами. Табачинський зневажає жінку. Вільховецький як *deus ex machina* являє ся з ножом, револьвером

і з всякою арматурою, перед котрою Табачинський має респект, смиряє его а Олександр бере з собою. В останнім акті Олександра і Вільховецький променують в публичнім городі і як звичайно ведуть страшно довгу розмову. Табачинський приходить до того самого городу і веде сам з собою дуже трагічний монольоґ. Закохана пара ходить по городі і сьпіває собі дуети, котрі зачуває Табачинський і впадає на них з топором. Розпочинає ся авантюра, в котрій усі дієві люди убивають ся в слїдуючім порядку: Табачинський убиває Олександру, Вільховецький убиває Табачинського, Петро убиває Вільховецького, Петро убиває себе. До відповідного закінчення штуки повинен ще хїба суфлєр вилїзти і заанонсувати публіці, що по причині „избієнія“ всіх дієвих осіб штука скінчена. Зміст сеї штуки говорить сам про себе і всякі дальші уваги най нею злишні.

Ряд надісланих на конкурсе творів кінчить одноактова пєса: „*He жертий з серцем*“, так само розумна змістом, як „Вільховецький“ або „Честь і любов“ і не представляюча найменшої вартости. Взагалі конкурсе сей в порівнянн з першим не проявив значного поступу. Коли би після вартости надісланих творів належало оцінювати стан сучасної нашої драматичної літератури, то оцінка не могла би вийти корисною. В дійсности однак представить ся річ краще, коли аვაжимо, що першорядні наші літературні сили на поли драми, як Старицький, Кропивницький, Карпенко-Карий і инші не обісдали зовсім сего, перші два ані й попередного конкурсу, а звїстна річ, що їх твори мають більшу вартість, як багато преміованих.

На закінченє одна увага з огляду на будучі конкурси. Деякі автори присилають на конкурсе твори в рукописах прописаних власноручним письмом, котре звичайно переважній часті жорів добре знане. Тим способом заздалегідь вже адраджує ся *incognito* авторів, що впливає на результат конкурсу дуже некорисно, бо звїстна річ, що лише при строгім задержанню тайни авторства можливе єсть вповні безсторонне а обєктивне оціненє надісланих творів. Длятого на будуче повинні автори надсилати не власноручні рукописи, а відписи писані чужою рукою так, щоби *incognito* авторів було вповні збережене.

Др Євгеній Олесницький.

Поясненє автора.

Від директора перемиської руської гімназії Вп. Григ. Цеглинського, автора нагородженої на сегорічній конкурсії драматичній комедії „Торговля жемчугами“, держали ми „Відповідь проф. М. Грушівському“, котрий яко член комісії конкурсової на нашу просьбу [як рівно ж і др Євгеній Олесницький] зводив виготовити справозданє з конкурсу, надруковане нами в н-рі 5 „Зорі“, — з просьбою о поміщенє. Опустиши уступ цитуючий слова Вп. справозданн, зкїстї вже читачам „Зорі“, — далї уступ дотичний справозданн з конкурсу поміщеного в „Буковині“, а вкїнци — й замітки нерічеві, — містимо понисше згадану „Відповідь“, вправді з наведених зглядів скорочену, однак без зміни для сути річі.

Редакція.

І відповідь проф. М. Грушівському.

...Заміт неприродности — надто сьмливий. Я радо-б повів д. рецензента в ту сферу житя, з котрої з'ображені мої дієві лица, та показав ему моїх живих героїв, а він пізнав би що зовсім природне те, що нині зове неприродним. То-ж саме дотичить заміту що до карикатурности та шаржу. Карикатурність можлива в житю, але не можлива в творі артистичнім. Вірним копіюванєм житя, так як оно є, ріжновидне, буйне, густо-часто драстичне, погане, збудив би ся не інтерес до него, але відраза; проте автор зазирає з багатого жерела лиш те, що згідне з его артистичним почуванєм. Нераз аж важко оперти ся, а поминати треба для самої артистичної міри. До того приходить ще одна обставина, надто важна, щоб єї поминати мовчки: комедіописатель лише о живих для живих, а як каже Вольтер, лиш мертвим належить ся цілковита правда — живим людям взгляди. —

Що до заміту доктринерства, чи там провідного тону на тему ненормального становища наших жінок, то річ в моїм творі має ся так: Хто згодить ся з моїми думками що до нинішного житя жіночого, — після мене і мого твору: невільного, закріпощеного від дитини до кінця житя [на се все наводить комедія відповідні типи: Марійка, Анючка, обі замужні жінки Юлія, Теодора], тому й моя віроісповідь в устах героїні Ольги не буде скучна або за довга; протинно він відчусь в ній душу і цілї автора, і певно, коли не одушевить ся нею, то бодай яко найгорячішу і остаточну цілї его пісні пошанує. Хто-ж не згідний, тому й полловина єї стане скучна та зайва. Се вже треба простити авторови, що річ становлячу грєсть і цілї его душевних бажань з'ображати ме і освїтлювати залюбки яснійше, чим річ, що становить лише фон та тїнь его образу, котрі збуває нераз лиш кількома рисками.

Вкінці ще одно слово що до назви „жемчуги“, котре радить д. Грушівський змінити, бо оно перське та й до того в російськїм уживанє. Поминувши, що се слово, яко чуже, умисне дібране для цілїї комедії, щоб більш віддаленим тропом закрити драстичність „торговлі“, — але що за рация відкидати слово, маюче у нас горожанство літературне тільки тому, що оно в Росії уживане? Бо як би на те прийшло, то задля Росії мусїли би ми позбувати ся багато наших слів, а навіть самої назви „Русь“, бо також чуже і Росією загарбане.

Григорій Цеглинський.
Original from

Х Р О Н І К А.

* Вийшов другий випуск ілюстрованого „Кобзаря“, в котрім поміщено ось які твори Т. Шевченка: 1) „Утоптала стежку“ з 1 ілюстр. 2) „Тарасова ніч“ з 1 іл. 3) „Перебендя“ з 1 іл. 4) „Пустка“ з 1 іл. 5) „Причинна“ з 5 іл. — М. Микешина. Крім сего долучено з колекції М. Микешина ескізи з натури, початі Т. Шевченком для задуманого ним образу „Русали“, — а від видавця п'ять дуже гарно виконаних (на 1 картці) фотографій покійного М. Микешина. — Третій випуск, котрий має появись літом с. р., обійматиме „Наймичку“ з 15 ориг. рисунками М. Микешина. Для четвертого випуску приладив пок. артист кілька рисунків з поем: „Тополя“, „Коло гаю“, „Гамалія“ і „Гайдамаки“, котрі то рисунки обидля спадкоємці передати видавцеві П. Бабкинові. Хто з артистів підійметься праці вести далі до початку М. Мом — не знати, хоч видавець запевняє, що не жалувати не ніяких коштів, щоб розпочати видавничий закінчити у формі як найбільше артистичній.

* В томі XXVII розправ виділу фільологічного краківської „Akademii“ надрукована між іншими студія дра Кирила Студинського під заг. „Geneza poetycznych utworów Markiana Szaszkiewicza“. Студія вийшла окремою відбиткою, про що даємо вістку в „Бібліографії“.

* „Дяло“ скінчивши друк історичного роману в трьох частях з часів Богдана Хмельницького О. Рогової під заг. „Син гетьмана“, в перекладі з московської мови, розпочало тепер друкувати в „Бібліотечі“ найзвичайні повістей нову оригінальну в двох частях повість дра Андрія Чайківського під заг. „В чужім гнізді“, котрої основа взята з життя руської шляхти ходоцької. — Крім сего доносить „Дяло“, що др Чайківський пише тепер нову повість, ширшу ніж всі дотеперішні, під заг. „Боротьба з пересудами“.

* Задаля виготовлення перекладу на руську мову нової процедури цивільної утворився з секції історично-філософсько-правничої Наук. товариства ім. Шевченка окремих комітет з наших правників львівських. Оферта в тій справі внесена вже до міністерства справ внутрішніх.

* Історії запорожських козацьких Д. Яворницького друкує як третій том, обіймаючий період часу від 1687 до 1734 рр. і містичний в собі дуже цікаві події з історії нашого козацтва і нашого народу. В ній викладають ся ось які події: походи запорожського війська на Крим і під місто Азов, участь разом з королем Соборським у війні против Турків, участь з Мазепою і Каролом XII в битві під Полтавою, утеча з ними в Туреччину, побут під протекцією Криму і поворот в гарюване царіні Анни Іванівни в границі Росії. До написання 3-ого тому історії користав автор з 50 надрукованих ще документів, винятих головню з трох московських архівів і одного варшавського. До сего тому будуть додані ілюстрації з історичних осіб і замінних місцевостей.

* Коштом Наук. тов. ім. Шевченка друкує ся перший том „Пам'яті українсько-русської мови й літератури“, що містить збірник апокрифів старозавітних, вибраних з українсько-русських рукописів, уложений дрм Франком. — В сій році має вийти також і другий том „Жерел до історії України-Руси“, що містить не дотрапні королівщини в землях перемиській і синицькій з рр. 1565—6 [соляві жули, староства: перемиське, лежайське, замхівське і синицьке].

* Для близьких томів „Жерел“ комісія археографічна має на увазі, окрім закінчення люстрації 1565—6 р. земель руських, збірник інвентарів, справоздань і т. п. з королівщин тих же земель з кінця XV в. і до першої люстрації [споруджене копії з вибраних для нього описів варшавського архіву скарбового вже вінчить ся], описи королівщин подільських з XVI в., люстрація 1570 р. воеводств Русь-

кого, Бєлазського й Подільського, збірник актів галицьких з часів Хмельниччини, ревізії маєстностей лівобачі Гетьманщини і ин. — Для „Пам'яті“ же має комісія на увазі збірники апокрифів новозавітних, есхатологічних і ин., збірник легенд, видана драматичної літератури українсько-русської XVII—XVIII в. і наукове видане писем Котляревського [ювілейне видане — деякі часті його розпочато друком].

* Др Франко написав одно-актову комедію під заг. „Майстер Черняк“, котру виділа „Руської Бесіди“ закупив для театру.

* Проф. др Пулюй з Праги прислав для канцелярії Наук. товариства ім. Шевченка 8 гарних кольорованих портретів українських гетьманів, зроблених після портретів з історії Бантиш-Камєвського, іменом: Богдана Хмельницького, Юрія Хмельницького, Івана Самійленка, Івана Мазепи, Івана Скоропадського, Павла Полуботка. Данила Апостола і Василя Кочубея. Всі портрети оправлені в гарні рами на кошті дра Пулюя, прикрашають стіни канцелярії товариства. — Крім сего прислав ще учений наш земляк кілька цінних книжок, між іншими збірку своїх наукових розправ, друкованих від р. 1874—1893 у виданих віденської Академії Наук.

Василь Лукич.

БІБЛІОГРАФІЯ.

Подав Василь Лукич.

а) книжки.

Ілюстрований „Кобзарь“ Т. Г. Шевченко. Ілюстровав М. І. Микешин. Сь малоросійським і руським текстом. Випуск второй. Издание П. И. Бабкина. — В Петербурзі, 1896 р. 24 стор. 4^о і 11 іл. стр. на окремих картках. Ціна 1 карб.

Для загального добра. Оповідання Михайла Коцюбинського. Видання Василя Лукича. Відзначене премією на конкурсі редакції „Зорі“. Коштом автора. — У Львові, 1896 р. 70 стор. 8^о. Ціна 20 кр.

Синь гетьмана (.) Історичний романъ в трьох частяхъ зъ часо́въ Богдана Хмельницького О. Рогової (зъ російського) [Бібліотека вайна́мъ повістей. Том LIV]. — У Львові, 1895 р. (вийш. в світлі 1896 р.) 383 стор. мал. 8^о. Ціна 1 злр. 50 кр.

Geneza poetycznych utworów Markiana Szaszkiewicza. Napisal Cyryl Studziński. Nakładem Akademii Umiejętności — В Кракові, 1896 р. 46 стор. 8^о.

Шематизмъ всего мира греко-католической епархії Станіславської на рік божій 1896. XI. Рочникъ. — Накладом Кліра епархіяльного. В Станіславові, 1896 р. Друкарня І. Данкевича XXIII + 206 і 3 нен. стор. 8^о. Ціна 1 злр.

А. Е. Крымскій. Очеркы развитія суфизма до конца III вѣка гижры. — В Москві, 1895 р. 48 і 2 нен. стор. 4^о.

А. Крымскій. О книгѣ Пастора Іоганна Гаури: Исламъ въ его вліяніи на жизнь его послѣдователей. — В Москві, 1896 р. 18 стор. 8^о.

б) періодичні видання.

Буковина [1895 р. Ч. 4-а 116—169]. Бєлєтристика: Т. Гаїпа — Перші зорі [123—129, 131—133, 135, 136 і 139—144]. Роберта Таборі — Сі роман [147]. Олек. Коліського — На кримських виоградіах І. Журба Осман-Бекира [152 і 153]. Ос. Макаєва — Мій прапрадіа [165 і 166]. Людвіка Страншєича — К + М + В [165 і 166]. Ореста Берешанина — Святий вечер [167]. Поезія: М. Школиченка — Сучасна молитва [138]. Ом. — Поетови і Щедрівка для Русинів [165 і 166]. Фелетони: ** — З життя [130, 134, 145 і 163]. Статії наукові: Сс. Мик. — Рекрут [116—119]. Н. Г. Штібера — Російскі шгани [155—157,

159—162 і 164]. Дра Франка — Дещо про польсько-русскі відносини [120—122]. О. Л. — Щастє [149]. Вєсичина [150]. Промови: пос. Барвінського при розправі над програмою правительства в радї державній 24. жовтня 1895 [126] і пос. Вахнянина в палаті послів 11. грудня 1895 р. [160—162].

Кієвская Старина [1896 р. Марепъ Том 52. Стор. 263—398 + 79—134 + 14 і 6 + IV і 421—256]. Зміст: Письма протоієрея Арсєнія Лебєдинєва і т. д. Свадьба въ деревнѣ, І. Стрижєвського. Изъ быта студєнтовъ старої кієвской Академії, Д. Вишнієвського. Лубєщина и князь Вишнекепкє, О. Лазарєвського. Воспоминанія о фирмѣ братьевъ Яхєнєво и Симирєнко, П. Каєбанієвського. Аванасіа Заруцкій, малорусскій панєгирістъ конця XVII и начала XVIII вѣ. Ор. Левіцького. Документы, извѣстїи и замѣтки. Библиографія. Оповѣстки. Додаток: Дневникъ генер. подєск. Ян. Марковича.

ПОСМЕРТНІ ОПОВІСТКИ.

Др Юліан Пєлєш, єпископ перемиський і т. п. помер 22 и ст. цвѣтня с. р. о 4 год. пополу́днє в 53 році житя в Перемислі. Родив си 3 ил. ст. сїчня 1843 р. в Смереківцї, єзєльського повіту. До народних шкіль ходив в Яєлі, до гімназії [від 1 до VI кл.] в Пришєві на Угорщині, а відтак в Перемислі; богословє скінчив 1867 р. у Відні, почім перемиський єпископ єго висвѣщав. Відтак вїїхав до Відня, де був префектом тамошньої духовної семінарії. Втоді був членом „Сїчї“. По зложєню докторату перенєсєно єго до Львова на префекта студій в духовній семінарії, де оставав до 1872 р. В тїм часі був якийсь час виділовим „Просвѣти“. Звідси перейшов до Перемисля як заступник профєсора богословя пастрєського: рївночасно іменован єго членом комісії для укладу руських книжок шкільних. В жовтні 1874 р. іменував єго цїсар парохом при церкві св. Варвари у Відні і ректором відєської духовної семінарії, відтак в 1883 р. архієпископом львівським митроп. капітулі, в 1885 р. руським єпископом в Станіславові, а по смерті єп. Ступницького — в Перемислі — Покійний звїстий також як письменник. Довгий час був годовним помічником „Руського Сїона“, написав „Учебникъ кат. богослєствя для V-ої і VI-ої кл. гімн.“, „Пастрєке Богословіє“, цїнне діло Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom в двох грубих томах і т. п., а крім сєго брав участь у виданні цїлїї німєцької Kirchenlexikon-y. Був се чоловік вельми освѣчений, свого часу брав живу участь в народнім житю Русинів, а й до остатних хвѣл житя причиняв ся щєдирими жертвами до піддигєнєя і розвою руських товариств. Від кількох лїт знемагаючи на сильну нервовість, відтїгнув ся від публичного житя і віддавав ся своїй тихій роб ті канцелярійній. Перед кількома днями знемігши дуже, положив ся до ліжка, з котрого не доведєсь єму вже вєстати... Нинї відбувають си єго похорони. Земля єму пером!

ПЕРЕПИСКА РЕДАКЦІЇ.

Вп. Вар. Литинська. Відповіли ще перед Свѣтяти. Вп. Марко Черемшина. Вислалі повторну відповідь. На другий раз прєсно подати редакції дїєсно імя. Вп. М. Вороний. Дожидаємо. Вп. Хвєнько. Василки не здержувано. Вп. Мирон Кордуба. Письмо вислано. Вп. С. Яричєвський. Починаємо в сїм числї. Вп. Долинюк. Се й для нас повнона. Вп. Мих. Коц Прєсно і дожидаємо. Звїстєне — в слїдуючїм числї. Вп. Федорович. Нїяка редакція не зраджує псевдонімів.

З сїя Числєя розєслєжено додаток: „Словарь російсько-український“, том III, вк. 8.

ПЕРЕДАТКА ПАТНА З ГОРИ ВИНОСИТЬ: З додатком „Словар російсько-український“: на цілий рік 8 злр., [для заграничї 16 рублїв або 32 марок]. — Без „Словаря“: на цілий рік 6 злр., [для заграничї 12 рублїв або 24 марок], на пів року 3 злр., на чверть року 1 злр. 50 кр. — Одно Ч-о коштує 30 кр.

Редактор части літературно-наукової: Василь Лукич.

За редакцію відповідає: Мєсть Паньковський.

Виданє Науковє Товариство ім. Шевченка.

З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка під зарядом К. Бєднарського.